

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ГУКОВСЬКА АЛЛА МИХАЙЛІВНА _____

Допускається до захисту:
В.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,
д.е.н., професор
_____ В. В. Лимар
«____» _____ 2024 р.

**СТРАТЕГІЧНА СОЛІДАРНІСТЬ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ
ЄВРОПИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Магістерська робота

Науковий керівник:
Темірова Н.Р.,
професор кафедри історії та
археології, д.і.н., професор

Оцінка: ____ / ____ / ____

Голова ЕК:
Гижко А.П., к.політ.наук, доцент

Вінниця - 2024

Гуковська А.М. Стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024 рік.

У кваліфікаційній роботі на основі застосування порівняльного, системного, статистичного методів, контент-аналізу досліджено еволюцію стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни. Наукова новизна магістерської полягає у визначенні чинників солідарності та аналізі нових моделей співпраці в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: стратегічна солідарність, Центрально-Східна Європа (ЦСЄ), безпека, інтеграція, зовнішні загрози, політична співпраця.

79 с., 1 дод. Бібліограф.: 70 найм.

Hukovska A.M. Strategic solidarity of the Central and Eastern European states after the end of the Cold War. Specialty 291 «International Relations, Social Communication and Regional Studies», Educational Programme «International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The qualification work uses comparative, systemic and statistical research methods, and content analysis, allowing us to study the evolution of strategic solidarity of Central and Eastern European countries after the end of the Cold War. The scientific novelty of the work lies in identifying the factors of solidarity and analyzing new models of cooperation in the face of modern challenges.

Keywords: Strategic Solidarity, Central and Eastern Europe (CEE), security, integration, external threats, political cooperation.

79 p., add. 1 . Bibliography: 70 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1 Стан вивчення проблеми	8
1.2 Характеристика джерел	12
1.3 Методологічні засади дослідження	14
РОЗДІЛ 2 СТАНОВЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	17
2.1 Витоки формування стратегічної солідарності держав регіону.....	17
2.2 Ініціативи регіонального співробітництва.....	21
2.3 Геополітичні виклики регіональній взаємодії: загрози зі Сходу та Заходу.....	31
РОЗДІЛ 3 СУТНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР СТРАТЕГІЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ.....	37
3.1 Сутність стратегічної солідарності держав ЦСЄ.....	37
3.2 Роль європейської та євроатлантичної інтеграції у формуванні стратегічної солідарності держав регіону	45
РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ КРАЇН РЕГІОНУ	52
4.1 Російсько-українська війна як виклик безпеці в регіоні.....	52
4.2 Перспективи розвитку співробітництва	61
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	72
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни обумовлена сучасними геополітичними викликами, які включають зростаючу загрозу з боку Росії, зміни в міжнародному безпековому порядку та необхідність забезпечення стабільності й безпеки в регіоні. Інтеграційні процеси в рамках Європейського Союзу та НАТО продовжують відігравати вирішальну роль у зміцненні співпраці між країнами цього регіону, а нові виклики, такі як економічні кризи, енергетична залежність і зростаючий вплив глобальних конфліктів, підкреслюють важливість дослідження механізмів і перспектив стратегічної солідарності. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин, тема набуває особливого значення для оцінки можливостей ефективного реагування держав Центрально-Східної Європи на нові загрози і забезпечення їхнього сталого розвитку та безпеки.

Академічна актуальність теми «Стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни» полягає у необхідності глибшого розуміння процесів та факторів, що впливають на розвиток регіональної співпраці в умовах нових міжнародних реалій. Попри значну кількість досліджень, присвячених інтеграційним процесам та безпековій політиці окремих держав регіону, комплексний аналіз змін у стратегічній солідарності після завершення Холодної війни досі є недостатньо розвинутим у науковій літературі. Дослідження цієї теми дозволяє краще зрозуміти роль міжнародних організацій, таких як ЄС і НАТО, у зміцненні співпраці між країнами Центрально-Східної Європи, а також виявити нові форми взаємодії та чинники, що сприяють або перешкоджають солідарності. Це має важливе значення для оцінки сучасних викликів і можливостей регіональної стабільності та безпеки.

Прикладний аспект актуальності дослідження стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення політичних

стратегій та механізмів співпраці між країнами регіону. Отримані дані можуть бути корисними для формування більш ефективних підходів до забезпечення регіональної безпеки, розробки спільних політик у відповідь на зовнішні загрози, зміцнення інтеграції в межах ЄС та НАТО, а також для підтримки ініціатив, спрямованих на економічну та енергетичну стабільність. Висновки дослідження можуть бути застосовані як основа для стратегічного планування та підготовки нових політичних програм, що сприяють посиленню солідарності та колективної безпеки в умовах сучасних геополітичних викликів.

Об'єктом дослідження виступає стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи.

Предметом дослідження є інтеграційний та безпековий виміри стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи.

Мета магістерської роботи полягає у визначенні сутності стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни та її вплив на безпеку в регіоні.

У відповідності до вказаної мети необхідно реалізувати наступні **завдання**:

- визначити стан вивчення проблем, джерельну базу та методологію дослідження;
- дослідити історичні умови та основні чинники, що сприяли формуванню стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни;
- визначити ключові принципи, цілі та механізми стратегічної взаємодії держав Центрально-Східної Європи;
- розкрити інтеграційний вимір співпраці країн регіону;
- з'ясувати вплив стратегічної солідарності на загальну безпекову ситуацію в Центрально-Східній Європі;
- визначити зміни у стратегічній співробітництві держав, зокрема у відповідь на сучасні виклики безпеці;

- показати перспективи розвитку стратегічної солідарності у регіоні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період після завершення холодної війни, а саме: з 1991 року і до тепер (2024 рік).

Територіальні межі дослідження окреслені теренами держав Центрально-Східної Європи, що включають країни Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина), країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія), а також Румунію, Болгарію та інші держави регіону, які мають значення для аналізу стратегічної солідарності та безпеки в регіоні.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі становлення, сутності та трансформації стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни та її впливу на регіональну безпеку. Вперше систематизовано та узагальнено зміни у співпраці держав регіону під впливом сучасних геополітичних викликів, передусім російсько-української війни. Новизна дослідження включає також порівняльний аналіз з іншими регіональними об'єднаннями, виявлення нових тенденцій у розвитку стратегічної солідарності та прогнозування можливих сценаріїв її впливу на безпеку в регіоні.

Науково-практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для розробки стратегій зовнішньої та безпекової політики держав Центрально-Східної Європи. Магістерська робота містить практичні рекомендації щодо зміцнення співпраці між країнами регіону для підвищення їхньої безпеки та стабільності. Матеріали дослідження можуть бути корисними для міжнародних організацій, державних органів України, аналітичних центрів, та експертів у сфері міжнародних відносин при формулюванні стратегії та тактики регіональної солідарності, особливо в контексті європейської інтеграції нашої держави. Крім того, результати можуть бути використані у навчальних програмах вищих навчальних закладів для підготовки фахівців з міжнародних відносин та безпеки.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження на тему «Стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи після закінчення холодної війни» були апробовані через участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна у світовому історичному просторі» (Київ, 2024). Дана конференція присвячена різним напрямкам актуальних наукових проблем, однак наша увага акцентована на актуальній проблемі зовнішньої політики Української держави та міжнародних відносин в умовах повномасштабного вторгнення російських агресорів в Україну. Було підготовлено тези доповіді на тему «Російсько-українська війна як новий виклик стратегічній солідарності держав Центрально-Східної Європи».

Обґрунтування структури роботи, її загальний обсяг. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів та одинадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатку. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, з яких на основний текст припадає 71 сторінка. Список джерел та літератури включає 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан вивчення проблеми

Стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є об'єктом значної уваги вітчизняних та зарубіжних науковців, оскільки ця тема охоплює широкий спектр аспектів, включаючи політичний, військовий, економічний і культурний виміри. Вивчення стратегічної солідарності є важливим для розуміння політичних процесів і механізмів взаємодії між державами ЦСЄ в умовах зростаючих міжнародних загроз, особливо після закінчення Холодної війни та відновлення незалежності країн регіону.

Можна визначити такі основні підходи до вивчення проблеми: історико-культурний, геополітичний та безпековий.

Історико-культурний підхід акцентує увагу на аналізі історичних подій та їх впливі на формування сучасної стратегічної солідарності. Вивчення спадщини Радянського Союзу, процесів Холодної війни та пострадянських трансформацій є важливими для розуміння сучасних політичних та безпекових стратегій. Відомі історики, такі як Тімоті Снайдер у своїй праці «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним», підкреслюють важливість історичних передумов для формування сучасних політичних та соціальних реалій регіону [51]. Цей аспект досліджень дозволяє краще зрозуміти, чому країни ЦСЄ мають спільне прагнення до співпраці та зміцнення зв'язків. Снайдер розглядає Центрально-Східну Європу як регіон, що став ареною жорстоких конфліктів та тоталітарних експериментів протягом XX століття. У своїй праці він підкреслює, що досвід окупації, геноциду та репресій створив спільну історичну пам'ять і відчуття небезпеки, які об'єднують країни регіону в сучасних умовах. Снайдер наголошує, що історичні уроки сприяли розвитку політичної культури, яка цінує суверенітет, незалежність та прагнення до співпраці заради спільної безпеки.

Історико-культурний підхід також розглядає питання культурної та історичної спільності країн ЦСЄ, що сприяє їхній стратегічній солідарності. Спільний історичний досвід та культура відіграють важливу роль у формуванні політичних і соціальних стратегій держав. Соціально-культурні аспекти стратегічної солідарності висвітлюються у роботах соціологів та політологів, таких як Донська А. Г., яка аналізує спільні культурні та історичні корені країн ЦСЄ [5]. Спільна історія боротьби за незалежність і відновлення суверенітету після розпаду СРСР сприяє зміцненню почуття єдності та підтримки демократичних цінностей.

У книзі Юрія Каганова «Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції», сутність стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) розкрита через комплексне дослідження взаємодії країн регіону на основі спільних цілей та загроз [7]. Каганов аналізує ключові фактори, що сформували фундамент для цієї солідарності, та розкриває природу стратегічних альянсів, які виникли в Центрально-Східній Європі після завершення Холодної війни.

Книга «Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції» демонструє, що сутність стратегічної солідарності держав ЦСЄ полягає у спільному прагненні до безпеки, економічної незалежності та демократичного розвитку. Солідарність має комплексний характер і охоплює політичні, економічні та культурні аспекти, спрямовані на захист від зовнішніх загроз та забезпечення стабільного розвитку регіону. Каганов доводить, що, попри складні виклики, країни Центрально-Східної Європи здатні об'єднувати зусилля для досягнення спільних цілей і створення сприятливих умов для процвітання кожної з них у сучасному геополітичному контексті.

Геополітичний підхід зосереджений на аналізі політичних стратегій, альянсів та взаємодії країн у межах міжнародних організацій, таких як ЄС і НАТО. Цей підхід дозволяє вивчити, як країни ЦСЄ координують свої дії у відповідь на зовнішні загрози та інтегруються у європейські та євроатлантичні

структури. У працях Едварда Лукаса, автора книги «Нова холодна війна: Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу», розглядається значення солідарності країн ЦСЄ у світлі російської агресії та посилення євроатлантичних зв'язків [8]. Лукас вважає, що солідарність країн Центрально-Східної Європи є критично важливою для стримування агресії Росії, оскільки ці держави мають спільну історію і досвід протистояння радянському домінуванню. Вони розуміють небезпеку, яку несе Росія, і тому мають спільний інтерес у зміцненні своїх оборонних здатностей, підтримці демократичних цінностей і стабільності в Європі. З іншого боку, Лукас зазначає, що країни ЦСЄ повинні бути готові до викликів, які можуть виникнути через внутрішні проблеми, такі як корупція чи політична нестабільність. Тому для них важливо не лише зміцнювати зовнішні зв'язки, але й проводити внутрішні реформи, щоб бути сильними і дієздатними партнерами у рамках НАТО та ЄС.

Януш Бугайський, польський політолог і експерт у галузі міжнародних відносин у своїй роботі «Східна Європа: геополітика та націоналізм», також багато уваги приділяє політичній співпраці країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) в межах НАТО та її впливу на стратегії безпеки. У своїх роботах він аналізує, як співпраця між країнами регіону допомагає зміцнювати їхні оборонні можливості та стратегічну роль у європейській безпеці [3].

Бугайський наголошує, що для країн ЦСЄ, які стали членами НАТО після закінчення Холодної війни, альянс є критичним фактором стабільності і безпеки. В умовах зростаючої агресії Росії та відновлення її геополітичних амбіцій після 2000-х років, Бугайський вважає, що колективна оборона НАТО є єдиним ефективним механізмом для стримування потенційних загроз. Він зазначає, що ці країни, які мають спільні історичні досвіди (зокрема, під радянським контролем) і спільний інтерес у збереженні незалежності, стали важливими союзниками в альянсі.

Одним із важливих аспектів його аналізу є те, що співпраця між країнами ЦСЄ в межах НАТО допомагає формувати спільні стратегічні підходи до безпеки. Бугайський підкреслює, що ці держави не лише

інтегруються у структури НАТО, але й активно сприяють розвитку колективних стратегій, які спрямовані на протидію новим викликам, таким як гібридні війни, кіберзагрози та регіональні конфлікти.

Ще один важливий внесок у дослідження теми зробив політолог Збігнєв Бжезінський із працею «Велика шахівниця» [2]. Він аналізував геополітичні процеси у своїх роботах, підкреслюючи важливість історичних факторів для безпеки та стратегічного мислення країн регіону. Акцентував на тому, що з огляду на історичні випробування, зокрема під час холодної війни, ці країни мають спільний інтерес у підтримці демократії, прав людини та розвитку стабільних політичних і економічних систем. Бжезінський наголошував на необхідності інтеграції Центрально-Східної Європи у європейські та трансатлантичні структури, такі як Європейський Союз і НАТО, що дозволяє їм стати частиною більшого стратегічного простору.

Одним із важливих аспектів стратегічної солідарності, яку він пропонував, було те, що країни ЦСЄ повинні координувати свої дії, щоб не допустити розколу між ними і зміцнити свою позицію в Європі та світі. Це включало взаємну підтримку в міжнародних організаціях та забезпечення безпеки через спільні оборонні ініціативи.

Безпековий підхід фокусується на питаннях енергетичної безпеки, розвитку інфраструктурних проєктів та економічної співпраці між країнами. Важливість цього підходу обумовлена прагненням країн ЦСЄ до зменшення залежності від російських енергоресурсів. Дослідження Андрія Портнова у праці «Польща та Україна: переплетена історія, асиметрична пам'ять» підкреслюють важливість диверсифікації джерел енергії та розвитку регіональних інфраструктурних проєктів, таких як Ініціатива трьох морів [10]. Це дозволяє зменшити залежність від російських енергоресурсів і зміцнити економічну незалежність країн.

Залежно від обраного підходу, дослідники можуть зосереджуватися на різних аспектах проблеми стратегічної солідарності. Історико-культурний підхід дозволяє вивчити передумови сучасних політичних стратегій та

культурні зв'язки, які зміцнюють регіональну єдність, тоді як геополітичний аналіз фокусується на міждержавній взаємодії. Безпековий підхід висвітлює питання енергетичної безпеки та безпекової кооперації. Ці підходи доповнюють один одного, створюючи цілісну картину стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи.

1.2 Характеристика джерел

Джерельна база дослідження стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) охоплює широкий спектр матеріалів, що дозволяє дослідникам глибоко аналізувати різні аспекти цієї проблеми.

Джерела за темою магістерської роботи доцільно об'єднати у чотири групи: офіційні документи окремих держав; документи та матеріали міжнародних організацій; інтерв'ю та виступи політичних лідерів та експертів; публікації у періодичних виданнях.

Офіційні документи окремих держав, такі як угоди, декларації та протоколи зустрічей, дають можливість дослідити формальні рамки співпраці між країнами регіону. Вони відображають політичну волю та стратегічні цілі держав, а також висвітлюють механізми взаємодії у сфері безпеки та економіки. Декларації Вишеградської групи, Ініціативи трьох морів та інших регіональних об'єднань дають змогу оцінити формальні аспекти співпраці і стратегічні цілі [26],[40].

Документи та матеріали міжнародних організацій, таких як НАТО, ЄС, ООН та регіональних об'єднань, надають інформацію про сучасні підходи до співпраці, політики безпеки та стратегії реагування на загрози. Ці документи включають аналітичні огляди, рекомендації та прогнози, що стосуються питань безпеки. Наприклад, звіти про навчання «Defender Europe» та аналіз політики НАТО в регіоні. Дані звіт та аналіз описують роль та активність країн ЦСЄ у межах колективної оборони [44],[45],[52].

Поглиблене розуміння проблеми також надають інтерв'ю та виступи політичних лідерів, дипломатів і експертів у сфері міжнародних відносин.

Свідчення політиків, військових та дипломатів, залучених до процесів регіональної співпраці, надають додаткову перспективу і допомагають краще зрозуміти практичні аспекти стратегічної солідарності. Публікації в ЗМІ, де політики, зокрема представники Польщі, Литви та Латвії, висловлюють свої погляди на політику безпеки та стратегічну солідарність. Записи та стенограми виступів на конференціях, таких як Мюнхенська конференція з безпеки, де обговорюються питання європейської безпеки та ролі країн ЦСЄ [48], [24].

Періодичні видання відіграють важливу роль у вивченні стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), оскільки вони надають актуальну інформацію, аналітичні оцінки та експертні коментарі щодо політичних, економічних і безпекових аспектів регіональної співпраці. Цей тип джерел дозволяє простежити динаміку міжнародних відносин, відобразити громадську думку та оцінити вплив зовнішніх подій на формування солідарності між державами [56], [59]. Публікації в *The Economist*, *Foreign Policy* та *Politico* допомагають слідкувати за поточними подіями та оцінювати їх вплив на безпеку країн ЦСЄ. Матеріали, що висвітлюють дії Росії щодо дестабілізації регіону, наприклад, через інформаційні кампанії та підтримку сепаратистських рухів.

Джерельна база для дослідження стратегічної солідарності країн ЦСЄ є багатою та різноманітною, включаючи наукові роботи, офіційні документи, аналітичні звіти та виступи. Використання цих джерел забезпечує комплексне розуміння проблеми та дозволяє дослідити різні аспекти стратегічної солідарності — від історичних передумов до сучасних політичних і безпекових викликів.

1.3 Методологічні засади дослідження

Методологічні засади дослідження стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) базуються на застосуванні комплексного принципу, що поєднує принципи, підходи та наукові методи для забезпечення об'єктивності та всебічного аналізу проблеми.

Принцип наукової об'єктивності забезпечує аналіз подій та процесів у Центрально-Східній Європі без упереджень, враховуючи різні інтерпретації причин і наслідків політичних та стратегічних рішень. Принцип актуальності передбачає врахування сучасних геополітичних реалій, зокрема енергетичної безпеки, міграційних викликів і гібридних загроз, які впливають на солідарність держав регіону [54]. Принцип прагматичності орієнтується на визначення конкретних механізмів і інструментів стратегічної співпраці, які є дієвими в контексті міжнародної політики та регіональної стабільності [60].

Різноманітність методів дослідження дозволяє забезпечити комплексний підхід до вивчення стратегічної солідарності країн ЦСЄ [43]. Використання комбінації історичного, політичного, економічного, соціокультурного та аналітичного підходів сприяє отриманню всебічного уявлення про проблему, дозволяє оцінити її сучасний стан та передбачити майбутні виклики й можливості для розвитку співпраці у регіоні.

Системний підхід дозволяє розглянути стратегічну солідарність як складну систему, яка складається з взаємозалежних елементів: політичних, економічних, соціальних та військових. Цей підхід допомагає зрозуміти, як різні компоненти взаємодіють та впливають один на одного, формуючи загальну картину стратегічної солідарності. Він спонукає до дослідження впливу політичної співпраці на економічну інтеграцію в межах Ініціативи трьох морів. Системний підхід дозволяє оцінити, як енергетичні та інфраструктурні проекти впливають на політичну стабільність і безпеку.

Порівняльний метод використовується для аналізу політичних, економічних та безпекових підходів різних країн регіону. Цей метод дозволяє визначити схожості та відмінності між стратегіями держав, оцінити їх

ефективність та виявити найкращі практики. Його застосування доречно задля порівняння політики безпеки Польщі та країн Балтії у відповідь на російську агресію. Завдяки цьому методу можна побачити, як кожна з країн адаптує свої стратегії під реалії регіональної безпеки, зокрема через збільшення витрат на оборону та модернізацію збройних сил [39].

Статистичний метод застосовується для аналізу даних щодо оборонних бюджетів, витрат на військову техніку, рівня участі у спільних програмах та навчаннях. Він дозволяє об'єктивно оцінити зусилля країн щодо зміцнення своєї обороноздатності та співпраці в межах стратегічної солідарності. Зокрема, його доречно застосувати для аналізу динаміки збільшення оборонних бюджетів Польщі, Литви, Латвії та Естонії після 2014 року та порівняння цих показників із загальноєвропейськими тенденціями [20].

Метод кейс-стаді використовується для глибокого аналізу конкретних прикладів співпраці країн ЦСЄ у межах стратегічної солідарності. Він дозволяє детально вивчити конкретні ситуації, зокрема успішні проекти або випадки взаємодії, що сприяють формуванню стратегічної солідарності. Його продуктивно використати у процесі аналізу участі країн ЦСЄ у спільних військових навчаннях, таких як «Defender Europe». Це дає змогу вивчити, як країни працюють разом, які виклики виникають у процесі співпраці та які результати досягаються [17].

Контент-аналіз використовується для вивчення змісту медіаматеріалів, звітів, виступів політиків та інших текстових джерел, щоб визначити ключові ідеї, наративи та теми, які впливають на сприйняття стратегічної солідарності. Метод продуктивно працює у ході аналізу виступів лідерів країн ЦСЄ на міжнародних форумах, щоб зрозуміти спільні акценти в їхніх заявах про стратегічну співпрацю та безпеку [67].

Таким чином, дослідження показали, що науковий інтерес до цієї теми був підсилений подіями останніх десятиліть, зокрема агресивною політикою Росії, анексією Криму та збройним конфліктом на сході України. Вивчення джерел засвідчило, що ключову роль у забезпеченні безпеки та підтримці

стратегічної солідарності відіграють міжнародні організації, такі як НАТО та ЄС, а також регіональні ініціативи, зокрема Вишеградська група та Ініціатива трьох морів.

Джерельна база дослідження включає офіційні документи, аналітичні звіти міжнародних організацій, публікації дослідницьких центрів, а також свідчення політиків та експертів. Це забезпечує комплексний підхід до аналізу проблеми, дозволяючи висвітлити різні аспекти стратегічної солідарності.

Методологічні засади дослідження базуються на застосуванні різних методів, включаючи порівняльний, системний аналіз, аналіз документів та інші. Використання цих методів сприяє повноцінному вивченню проблеми та дозволяє оцінити як її сучасний стан, так і перспективи подальшого розвитку стратегічної солідарності.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

2.1 Витоки формування стратегічної солідарності держав регіону

Після закінчення холодної війни та розпаду Радянського Союзу країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) зіткнулися з новими викликами, які закликали до взаємної підтримки та зміцнили регіональну солідарність. Стратегічна згуртованість країн регіону зумовлена низкою історичними, економічними і політичними факторами, що об'єднали їх зусилля в напрямі безпеки, стабільності та політичної інтеграції до західних структур, зокрема Європейського Союзу (ЄС) та НАТО.

Центральна та Східна Європа – це територія без чітких кордонів, що простягається від Балтійського до Чорного моря, охоплюючи частину Великої Європейської рівнини, басейн Дунаю між Альпами та Карпатами, Балкани та українські степи. Її часто називають «проміжними землями» між Росією і Німеччиною, Сходом і Заходом, вона є частиною Європи, але не повністю інтегрована з нею. Як правильно зазначила Джуді Батт «Центральну та Східну Європу легше визначити тим, чим вона не являється, ніж тим, чим вона є» [17, с. 3-22].

Це, звичайно, проблема не тільки географічного розташування, хоча Центральна та Східна Європа є прикордонним регіоном, це також щось більше. Це конгломерат населення з різним історичним походженням, різними релігіями та різними мовами. Вивчаючи політику Центральної та Східної Європи, ніхто не може бути здивований, виявивши, як іноземні впливи сформували історію цього регіону. Зміна територіальних кордонів є, мабуть, найбільш символічним прикладом і показує, як національні ідентичності та прагнення цих груп населення систематично підпорядковувалися політичним рішенням, прийнятим іноземними, більш впливовими націями.

Солідарність є однією з форм вираження зовнішньополітичної ідентичності. Подібно до себе, це поняття піддається відносній еволюції та переосмисленню. Поняття виражає почуття приналежності (до тієї самої спільноти, ідеології, групи думок тощо). Але солідарність також можна визначити проти конкретного чогось іншого, наприклад це може бути зруйнована структура (як Радянський Союз), держава чи група. Ця інша сторона не обов'язково повинна бути загрозою. Вираження солідарності справді дуже залежить від того, які елементи політичного «я» та історичного «я» внесено до політичного порядку денного [12]. Саме на основі цих ідентичностей можна розвинути солідарність з іншими країнами та регіонами, створити міст між собою та іншими. Крім того, це означає, що навіть якщо зовнішня політика загалом формується державою та її агентами, низка інших суб'єктів має право прийняти та пропагувати ту саму чи схожу ідентичність та ті самі чи подібні ідеали. Їхня діяльність може здійснюватися у співпраці з державою або паралельно, а іноді й у супереч її діям. Використання концепції солідарності, головним чином представляє спосіб конкретизації зовнішньополітичної ідентичності (як це визначено в зовнішньополітичних концепціях і стратегіях) і розуміння її вираження через здійснення зовнішньої політики. Загалом науковці, які цікавляться зовнішньополітичними ідентичностями, нехтують фазою реалізації зовнішньої політики. Вони можуть зосереджуватися на різних акторах (опозиція, ЗМІ), які сприяють розвитку зовнішньополітичної ідентичності [30]. Солідарність також розглядається як спосіб формулювання планів подальшої взаємодії та вираження бажання залучити зовнішніх акторів до «уявної» спільноти не лише через символічну підтримку, як-от вступ до ЄС і НАТО, а й через матеріальну підтримку [30]. Оскільки Європейський Союз представляє особливу постнаціональну форму спільноти, тому залишається особливо цікавим досліджувати, як ідентичність і солідарність формуються та виражаються у зовнішній політиці його членів.

Після закінчення холодної війни та розпаду Радянського Союзу країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) зіткнулися з багатьма новими викликами та загрозами, що призвело до формування стратегічної єдності. Політична та економічна незалежність, прагнення до безпеки та стабільності є факторами, що об'єднують країни регіону.

Одним із головних факторів, що вплинув на формування стратегічної єдності країн ЦСЄ, був спільний історичний досвід перебування під політичним контролем Радянського Союзу [9]. Після Другої світової війни країни регіону, зокрема Польща, Чехословаччина та Угорщина, увійшли до сфери впливу Радянського Союзу, що призвело до запровадження комуністичних режимів та обмеження політичної незалежності.

Як відомо, 9 листопада 1989 року впав Берлінський мур, а разом з ним і світовий порядок, який існував після закінчення Другої світової війни. Однак ця дата є лише формальною [40]. Це день святкування, щоб нагадати світові, що те, що ми зараз знаємо як правду, насправді є новим і що колись воно мало інше, можливо, менш людське обличчя. Незважаючи на існування спільного переконання, яке спирається на події 1989 року як на щось абсолютно несподіване, для центрально-східних європейців зміна режиму не відбулася раптово з дня на день, а була природним результатом безперервних внутрішніх змін напруги, яку комуністична система створювала в кожній з асоційованих держав. Держави Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) не відреагували на розпад комунізму однаково, але трансформація пройшла багатьма шляхами, що призвело до різноманітних політичних змін.

Прагнення до свободи та суверенітету набуло особливого значення наприкінці 1980-х років, коли в багатьох країнах відбулися демократичні зміни, які призвели до повалення комуністичних режимів [40]. Завдяки такому історичному фону країни Центральної та Східної Європи відчували спільне бажання відновити незалежність та інтегруватися в західні політичні структури, такі як Європейський Союз і НАТО, що забезпечувало безпеку та економічну стабільність. Водночас єдність країн регіону зміцнювалася

почуттям єдності та визнанням необхідності взаємної підтримки у протистоянні спільному минулому під радянським впливом.

Наступним кроком стратегічної солідарності в регіоні є поява загроз зі Сходу, а саме - росії. Після військового вторгнення Росії в Грузію в 2008 році та анексії Криму в 2014 році країни регіону почали активніше співпрацювати для посилення безпеки. Політика Росії, спрямована на відновлення свого впливу в країнах регіону після розпаду Радянського Союзу, становила реальну загрозу для країн Центральної та Східної Європи, змушуючи їх шукати шлях до колективної оборони. Відповіддю на ці виклики було зміцнення військової співпраці з НАТО та поглиблення регіональних відносин [8].

Наприклад, такі країни як Польща та країни Балтії, активно підтримували збільшення присутності сил НАТО на своїх територіях для стримування можливих вторгнень з боку Росії. Така політика забезпечує колективний захист і створює почуття солідарності між країнами регіону перед обличчям зростаючого зовнішнього тиску.

Окрім військових загроз, одним із основних елементів стратегічної солідарності є спільні зусилля країн ЦСЄ щодо забезпечення енергетичної безпеки. Багато країн регіону вже давно залежать від енергетичних ресурсів росії, що ще більше посилює її вплив. Зважаючи на цю вразливість, країни Центральної та Східної Європи почали активно досліджувати альтернативні шляхи забезпечення енергетичної незалежності. Наприклад, Польща, Литва, Латвія та Естонія усвідомили ризики енергетичної залежності та почали розбудовувати інфраструктуру для закупівлі зрідженого газу (СПГ) з інших джерел, зокрема США та Норвегії [31]. Такі проекти, як Балтійський газопровід та інтерконектор Литва-Латвія-Естонія, пропонують можливості для диверсифікації поставок енергії та зменшення залежності від російського газу. Тому спільні зусилля у сфері енергетичної безпеки стали важливою частиною єдності країн регіону.

Витоки формування стратегічних коаліцій у Центральній та Східній Європі багато в чому пов'язані з історичним досвідом, спільними загрозами та

геополітичними викликами, з якими регіон зіткнувся протягом останніх десятиліть. Спільний історичний досвід, зокрема період радянської влади, зміцнив прагнення цих країн зміцнити свою незалежність і безпеку через співпрацю в рамках Європейського Союзу та НАТО. Важливим поштовхом для солідарності стали останні події, особливо агресивна політика росії після її вторгнення в Україну у 2022 році. Це змусило країни регіону об'єднатися в пошуках колективної оборони, економічної незалежності та диверсифікації енергетичних ресурсів, що призвело до скорочення енергетичних ресурсів.

Країни Центральної та Східної Європи хочуть більш активної ролі ЄС у питаннях безпеки та підтримують концепцію європейської стратегічної автономії, яка забезпечує кращу координацію та швидке реагування на загрози. Спільна позиція Польщі, країн Балтії та інших країн щодо підтримки України також сприяла зростанню довіри та солідарності між цими країнами.

Таким чином, ключові витoki стратегічної солідарності в регіоні лежать у геополітичному положенні, історичній спадщині комуністичного минулого, прагненні захистити національний суверенітет і забезпечити сталий розвиток у рамках Європейського співтовариства відповідно до спільних інтересів пан'європейської безпеки та стабільності.

2.2 Ініціативи регіонального співробітництва

Регіональне співробітництво держав Центрально-Східної Європи виникло як відповідь на необхідність зміцнення політичної стабільності, забезпечення економічного розвитку та безпеки перед обличчям спільних викликів і загроз, особливо після посилення тиску з боку росії. Ініціатива співпраці спрямована на розвиток спільної інфраструктури, яка інтегрується в європейські та євроатлантичні структури, підтримує демократичні інститути та зменшує залежність від зовнішніх постачальників [21].

Однією з найвідоміших і найдавніших ініціатив у Центрально-Східній Європі є Вишеградська група, заснована в 1991 році за участю Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини. Головною метою асоціації спочатку була підтримка демократичних реформ та інтеграція в Європейський Союз і НАТО [57]. Спільний досвід змін після повалення комуністичних режимів об'єднав ці країни у прагненні досягти високих стандартів західної демократії та забезпечити національну безпеку. Вишеградська група стала майданчиком для координації зовнішньої політики та обміну досвідом у сферах безпеки та економічного розвитку.

Наприклад, група проводить спільні військові навчання та програми безпеки, спрямовані на підтримку регіональної стабільності. Крім того, Вишеградська група виступає за збільшення присутності НАТО в регіоні, підтримуючи проекти енергетичної безпеки, такі як будівництво з'єднань, щоб зменшити залежність від російських енергетичних ресурсів.

Економічна ситуація в Європі є складним поєднанням відмінностей, при цьому країни Центральної та Східної Європи відчують помітну нерівність у порівнянні з їх західними колегами. Після холодної війни країни ЦСЄ зазнали бурхливого переходу від централізованої планової економіки до ринкових систем. Хоча цей перехід був необхідним, він також був сповнений проблем. Багато компаній, які процвітали під контролем держави, важко адаптувалися до глобального ринку, а застаріла інфраструктура вимагала значних інвестицій, щоб йти в ногу з сучасними економічними вимогами.

Тим часом західні країни Європи продовжували прогресувати, ще більше збільшуючи економічний розрив. Ця невідповідність проявляється в різних аспектах економічного життя, включаючи якість державних послуг, можливості працевлаштування та загальну активність економічної діяльності. Лише цифри ВВП не можуть охопити повний масштаб поділу, оскільки ці економічні відмінності суттєво впливають на повсякденне життя громадян. По суті, економічний ландшафт Європи — це історія двох регіонів, кожен зі своїм унікальним набором проблем і можливостей. У той час як західні країни ЄС

створили ринкову економіку, яка продовжує процвітати, країни ЦСЄ стоять перед більш складним шляхом до економічного зростання та розвитку.

Ще до приєднання до Європейського Союзу країни ЦСЄ переживали швидке економічне зростання в результаті реформ вільного ринку. Вступ до ЄС дав подальший поштовх зростанню завдяки доступу до єдиного ринку та фондів розвитку. Динамічне зростання підтверджується даними ВВП на душу населення (Див. додаток 1). Проте є ще більше потенціалу для інтеграції.

Глобальна економічна криза 2008 року та хвиля міжнародного руху, що сформувалася після неї, викристалізували нові політичні ініціативи в Північній Америці, Західній і Південній Європі. У наступні роки після 2011 рухи, які розвинулися із зібрань рухів типу «Займи Волл-стріт» («Оссиру») проти жорсткої економії та продемократії, розробили кілька пропозицій щодо інституціоналізації соціальних альтернатив проринковому управлінню кризою. У цих пропозиціях ініціативи щодо зміни держави та форми правління – мовою «Оссиру»: створення справжньої демократії – поєднуються з ініціативами щодо зміни форми економіки на таку, яка служить суспільному відтворенню замість прибутків капіталу [57].

У новій хвилі співробітництва рухів попередні ініціативи та рамки навколо спільного майна, економіки «рівний-рівному» та економіки солідарності все більше зливаються разом у нові мережі та політичні уяви, які зосереджені навколо ідей демократії участі, соціальної економіки та стійкості. Муніципальний рух, демократичні соціалісти та робітничий кооперативний рух у США, а також рух громадських благ або – у Великій Британії – програма лейбористської партії, яка передбачає альтернативні моделі власності, припускають, що поєднання політичної демократії з демократизацією економіка стає основною ідеєю в основі емансипаторських політичних відповідей на кризу.

Порівняно з колишніми демократіями добробуту, де сьогодні діє нова політична парадигма навколо солідарної економіки, у Центральній та Східній Європі кризи, позбавлення майна чи відсутність офіційного доходу історично

більш часті, а стратегії виживання, засновані на неформальних рішеннях та рішеннях взаємодопомоги, більш поширені. Якщо дивитися з цієї позиції, то нещодавня хвиля активізму та інтелектуальних думок навколо економіки солідарності та громадських благ, схоже, є феноменом, який є не стільки новою подією, що народилася з періоду кризи після 2008 року, скільки місцевою традицією. Окрім того факту, що ідеєю кооперативів і кооперативізму зловживали та делегітимували під час соціалізму, навіть ширша ідея використання структур взаємодопомоги для виживання може здатися не стільки як щось нове, революційне та багатообіцяюче, скільки як традиційне, нудне та пов'язане. до щоденної боротьби, щоб звести кінці з кінцями – те, що ми всі хотіли б залишити позаду [29]. Це схоже на те, як дослідники, які працювали з периферійними регіонами чи громадами, коментували нові дискусії навколо кризи в колишніх ключових країнах, стверджуючи, що вони роблять видимим те, що вже давно є реальністю більшості людства, але лише нещодавно досягло вершини. шари глобального суспільства. Безсумнівно, інструменти та стратегії, розроблені хвилею нової солідарної економіки в Північній Америці та Західній і Південній Європі, також стосуються потенційних дій у Центральній і Східній Європі. Однак вони повинні бути пов'язані з локальним контекстом у глобальній структурі, щоб мати змістовне застосування.

Центральна та Східна Європа, як і інші напівпериферійні регіони, характеризується великим обсягом неформальних та альтернативних доходів, мобілізованих домогосподарствами для свого відтворення. Навіть фаза соціалістичної індустріалізації, яка формально досягла повної пролетаризації робочої сили, спиралася на те, що соціолог Вілма Данавей називає «напівпролетарським домогосподарством»: відтворювальні структури, які поєднували офіційні доходи від заробітної плати з натуральним господарством та іншими неформальними джерелами [69]. Напівпролетарські системи домогосподарств часто з'єднували міські індустріальні райони та сільську глибинку, що створювало демографічне джерело та субсидії для

відтворення промислової праці знизу вгору. У часи кризи відштовхування від метрополії до сільської місцевості поглинуло репродуктивні шоки, спричинені безробіттям. Постійні спроби модернізації продовжували зміцнювати такі ієрархії метрополії-сателіту між містом і селом. Політично контроль над сільськими районами традиційно був сильнішим, ніж контроль над міськими, допомагаючи підтримувати їх як резервуар дешевого відтворення. Те, як ієрархії глобального накопичення були інтерналізовані країнами Центральної та Східної Європи шляхом створення внутрішніх ієрархій між містом і селом, коментатори порівнювали з місцевими режимами, які зберігають колоніальне панування над своїми сільськими жителями.

Подібно до інших регіонів, обмежена здатність місцевої робочої сили підтримувати себе за допомогою альтернативних економічних рішень перетворюється на більш помітну соціальну силу під час кризи. У 1920-1930-х роках Центрально-Східна Європа стала свідком сильної хвилі кооперативних організацій. У період між закінченням Другої світової війни та консолідацією комуністичних режимів у багатьох частинах регіону самоорганізація людей породила не лише політичні, а й економічні структури самоврядування – пізніше зруйновані, у більшості випадків, комуністичною централізацією [54]. В останні десятиліття державного соціалізму режими, які страждають від підвищеного обслуговування боргів, дедалі більше віддавали підтримку рівня життя неформальним методам домогосподарств.

Неформальну економічну діяльність, яку держава толерувала та заохочувала в останні десятиліття соціалізму, називали «другою економікою». Базуючись на ідеологічних опозиціях періоду холодної війни, дослідники схильні розуміти це як ринковий і приватний економічний порядок, протилежність і альтернативу центральному плануванню. Однак у глобальному порівнянні неформальна економіка, яка процвітала в кризові роки соціалізму, нагадує неформалізацію капіталістичних напівпериферійних економік того самого періоду. Всупереч очікуванням, висловленим сучасниками, його функція полягала не в створенні місцевої буржуазії знизу

вгору під час ринкового переходу, а радше в поглинанні витрат глобальної кризи 1970-х років.

Розмах криз перехідного періоду після 1990 року зруйнував структури другої економіки, які базувалися в проміжках державної економіки. Натомість вони дозволили сформувати масштабні неформальні структури, ієрархії яких відображали ієрархії глобальної інтеграції [63]. У нижній частині цих ієрархій неформальні рішення слугували повсякденному виживанню в умовах кризи перехідного періоду; нагорі вони провели локалізацію транснаціональних компаній. У той час як неформальність залишалася характерною рисою постсоціалістичних економік на всіх рівнях, криза 2008 року посилила нову хвилю неформальних рішень щодо забезпечення існування на низовій основі, від появи неформальних житлових зон у периферійних зонах великих міст до мобілізації міждомогосподарських мереж для обслуговування боргу або забезпечення можливостей для трудової міграції, а також незаконної діяльності, наприклад, пов'язаної з наркотиками та проституцією.

Ініціативи регіонального співробітництва у Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) зіграли важливу роль у зміцненні безпеки та економічної стабільності. Найбільш знаковим прикладом є Вишеградська група, створена у 1991 році Польщею, Чехословаччиною (нині Чехія та Словаччина) та Угорщиною. Ця організація спочатку була спрямована на підтримку демократичних реформ і інтеграцію до ЄС і НАТО, але з часом її місія розширилася, включаючи спільні військові навчання та енергетичну безпеку [60].

Вишеградська група (також відома як «Вишеградська четвірка» або просто «V4») відображає зусилля країн Центральноевропейського регіону працювати разом у ряді сфер спільного інтересу в рамках загальноєвропейської інтеграції. Чехія, Угорщина, Польща та Словаччина завжди були частиною єдиної цивілізації, що має культурні та інтелектуальні цінності та спільне коріння в різноманітних релігійних традиціях, які вони бажають зберегти та зміцнити. Усі країни V4 прагнули стати членами Європейського Союзу, сприймаючи свою інтеграцію в ЄС як ще один крок

вперед у процесі подолання штучних розмежувальних ліній у Європі шляхом взаємної підтримки. Вони досягли цієї мети в 2004 році (1 травня), коли всі вони стали членами ЄС.

V4 не було створено як альтернативу загальноєвропейським інтеграційним зусиллям і не намагається конкурувати з існуючими функціональними центральноєвропейськими структурами. Його діяльність жодним чином не спрямована на ізоляцію чи послаблення зв'язків з іншими країнами. Навпаки, Група прагне заохочувати оптимальну співпрацю з усіма країнами, зокрема своїми сусідами, її головним інтересом є демократичний розвиток у всіх частинах Європи. Вишеградська група бажає зробити свій внесок у розбудову європейської архітектури безпеки на основі ефективної, функціонально доповнюючої та взаємопідсилювальної співпраці та координації в рамках існуючих європейських і трансатлантичних інституцій. З метою збереження та розвитку культурної єдності співпраця в рамках Вишеградської групи сприяє передачі цінностей у сфері культури, освіти, науки та обміну інформацією.

Вся діяльність Вишеградської групи спрямована на зміцнення стабільності в центральноєвропейському регіоні. Країни-учасниці сприймають свою співпрацю як виклик, а її успіх – як найкращий доказ їх здатності інтегруватися також у такі структури, як Європейський Союз.

Ініціатива трьох морів є ще однією важливою платформою співпраці, яка об'єднує 12 країн Центральної та Східної Європи між Балтійським, Адріатичним і Чорним морями. Ідея створення 3SI виникла ще в 2012–2013 роках під час дискусій між польськими підприємцями та американським експертом з безпеки та міжнародної політики Яном Бжезінським. Вони розмірковували про розвиток Польщі та Центрально-Східної Європи, враховуючи рівень участі США в майбутньому регіону та інвестиції в інфраструктуру. Вони також дійшли висновку, що членство в ЄС і НАТО повинно супроводжуватися відповідним економічним розвитком і заходами для поглиблення безпеки регіону [60].

Другим етапом підготовки Ініціативи стало створення дослідницьким центром США «Atlantic Council» робочої групи, яка підготувала 83-сторінковий звіт про недоліки інфраструктури в Центральній Європі. Він був опублікований у листопаді 2014 року «Atlantic Council» та іншим аналітичним центром «Central Europe Energy Partners» під назвою «Completing Europe. Від коридору Північ-Південь до енергетичного, транспортного та телекомунікаційного союзу» [63].

Створена у 2016 році ініціатива спрямована на посилення економічної та енергетичної співпраці через розвиток регіональних інфраструктурних проектів. Ініціативу трьох морів підтримують США та Європейський Союз, оскільки вона допоможе зміцнити економічні зв'язки та зменшити енергетичну залежність від Росії. Серед основних проектів ініціативи – будівництво транспортних коридорів, що з'єднують північ і південь регіону, розвиток LNG-терміналів для прийому зрідженого газу та будівництво інтерконнектів між країнами-учасницями. Останні проекти в рамках 3SI демонструють його прагнення до підвищення регіонального зв'язку та стійкості. Такі інфраструктурні підприємства, як Via Carpathia та Rail Baltica, спрямовані на покращення транспортних мереж. Це допоможе полегшити пересування товарів і людей по регіону. Крім того, такі енергетичні проекти, як Baltic Pipe і синхронізація електромереж, лише посилять енергетичну безпеку, зменшуючи вразливість держав до зовнішніх збоїв і підвищуючи самозабезпеченість. Згідно з довгостроковим баченням блоку щодо підключення, інвестиції забезпечують співпрацю між 13 країнами. Існуючі інвестиції мають намір зростати в геометричній прогресії, а на горизонті відкривається багато нових можливостей.

Перш за все, Інвестиційний фонд ініціативи трьох морів є основою практичного, реального впливу, який 3SI має на розвиток регіону. Лише за чотири роки фонд інвестував понад 700 мільйонів євро в проекти в таких секторах, як відновлювана енергетика, транспорт, логістика та цифрова інфраструктура. Ініціатива також демонструє великі перспективи у своїй

співпраці з ключовими регіональними установами, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) у певних секторах.

Східне партнерство – ініціатива Європейського Союзу, заснована в 2009 році для посилення співпраці між ЄС і країнами Східної Європи, зокрема Україною, Грузією, Молдовою, Білоруссю, Вірменією та Азербайджаном. Східне партнерство спрямоване на підтримку демократичних реформ та політичної стабільності у країнах-партнерах. Це включає сприяння побудові правової держави, зміцнення демократичних інституцій та забезпечення дотримання прав людини. Одним із пріоритетів є створення умов для поступової економічної інтеграції країн-партнерів до європейського ринку. Це реалізується через угоди про асоціацію, які містять глибокі та всеохопні зони вільної торгівлі (DCFTA). СП сприяє інвестиціям у ключові інфраструктурні проекти, які полегшують економічну взаємодію між країнами, забезпечують енергетичну безпеку та підвищують рівень транспортних зв'язків.

Ініціатива спрямована на зміцнення безпекового співробітництва для протидії спільним загрозам, таким як кібербезпека, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом.

Східне партнерство включає два формати (треки) у відносинах східних держав-членів з ЄС – двосторонній і багатосторонній. Двосторонній формат покликаний наблизити ЄС до кожної з країн Східного партнерства окремо. Цей трек передбачає модернізацію правових відносин між Сходом та ЄС у напрямку політичної асоціації та економічної інтеграції (Угода про асоціацію та створення зони вільної торгівлі), лібералізацію візового режиму, співпрацю в енергетичній безпеці, екологічній, соціальній політиці, і більше. Багатосторонній трек є допоміжним форматом для двостороннього треку. Це сприяє співпраці та обміну досвідом між країнами-партнерами у проведенні внутрішніх реформ, зміцненні стабільності в регіоні та вирішенні «затяжних конфліктів».

Хоча ця ініціатива є не просто внутрішньою для країн ЦСЄ, вона сприяє зміцненню регіональної солідарності, оскільки багато країн ЦСЄ активно

підтримують прагнення своїх країн-партнерів щодо демократичних реформ та інтеграції в ЄС. Східне партнерство фокусується на зміцненні демократичних інституцій, підтримці економічних реформ та розвитку інфраструктури. Завдяки цій ініціативі країни Центральної та Східної Європи мають можливість відігравати більш активну роль у зовнішній політиці ЄС, відстоювати демократичні цінності та допомагати своїм сусідам справлятися з викликами, пов'язаними з російським впливом. Зокрема, Польща та Литва є одними з країн, які найактивніше беруть участь у підтримці України та інших країн-партнерів у їх прагненні до реформ та незалежності.

Ініціативи регіонального співробітництва в Центральній та Східній Європі спрямовані на досягнення кількох важливих цілей: забезпечення безпеки, економічного розвитку та політичної стабільності. Спільні інтереси країн регіону сприяють формуванню федерацій, які протистоять зовнішнім викликам і сприяють взаємній підтримці [63]. Головним завданням на майбутнє буде пошук нових шляхів для поглиблення співпраці та посилення солідарності в рамках існуючих ініціатив. Очікується, що Вишеградська група й надалі відіграватиме важливу роль у зміцненні регіональної безпеки, а Ініціатива трьох морів забезпечить платформу для подальшого розвитку інфраструктури та енергетичних ресурсів. Східне партнерство допомагає підтримувати стабільність і демократію в сусідніх країнах, що важливо для всієї Центральної та Східної Європи. Співпраця в цих ініціативах допоможе країнам Центральної та Східної Європи зберегти стабільність і незалежність перед обличчям геополітичних викликів і сформує надійну основу для регіонального розвитку.

Таким чином, ініціативи регіонального співробітництва стали важливим засобом зміцнення солідарності між країнами Центральної та Східної Європи. Спільні проекти та платформи сприятимуть розвитку економічної та енергетичної незалежності, підтримці демократичних цінностей та безпеки, які складають основу стабільного майбутнього регіону.

2.3 Геополітичні виклики регіональній взаємодії: загрози зі Сходу та Заходу

Геополітичне положення країн Центральної та Східної Європи між росією та Західною Європою створює складну ситуацію, в якій існує постійна необхідність підтримувати баланс між різними політичними та економічними інтересами. Тим часом росія залишається важливим, але потенційно небезпечним сусідом, який прагне відновити вплив у регіоні. З іншого боку, західноєвропейські держави та міжнародні організації, такі як ЄС і НАТО, забезпечують безпеку та економічну інтеграцію, але іноді також вимагають конкретних реформ і змін у політиці. Держави Центральної та Східної Європи часто опиняються в ситуаціях, коли їм доводиться врівноважувати ці впливи, щоб забезпечити свою стабільність і суверенітет.

Однією з найбільших загроз для країн Центральної та Східної Європи є політика росії щодо відновлення впливу на сусідні країни. Політика кремля в регіоні є складною, передбачає як економічний вплив, так і військовий тиск. Після анексії Криму в 2014 році та початку військових дій на сході України країни Центрально-Східної Європи почали сприймати росію як реальну загрозу своєму суверенітету та безпеці. Відтоді країни, особливо Польща та країни Балтії, активно підтримують заходи щодо посилення присутності НАТО в регіоні, сподіваючись на зміцнення колективної безпеки. Росія застосовує тактику гібридної війни, яка включає кібератаки, дезінформаційні кампанії та використання економічних важелів впливу [53]. Кіберзагрози стали однією з ключових проблем, з якими стикаються країни ЦСЄ, оскільки атаки на урядові та інфраструктурні об'єкти можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки.

Крім військових загроз, Росія використовує економічні та енергетичні важелі впливу. Наприклад, залежність країн Центральної та Східної Європи

від російського природного газу вже давно є важливим елементом російської зовнішньої політики.

Західна Європа, особливо через Європейський Союз, має значний вплив на політику країн Центральної та Східної Європи, як в процесі приєднання, так й перебуванні в об'єднанні. Від країн ЦСЄ часто вимагається дотримання високих стандартів демократії, верховенства права, прав людини та інших принципів. Деякі країни розглядають ці вимоги як втручання у свою внутрішню політику, і ці вимоги можуть спричинити внутрішню напругу. Наприклад, Польща та Угорщина мають розбіжності з ЄС щодо судової реформи та політичної незалежності їхніх установ, що може призвести до конфліктів із західними країнами. Водночас інтеграція до ЄС є важливим елементом безпеки та стабільності для країн Центральної та Східної Європи. Незважаючи на іноді напружені відносини, країни регіону продовжують сподіватися на європейську підтримку та захист від зовнішніх загроз ЄС. Крім того, Європейський Союз надає фінансову допомогу розвитку інфраструктури, що дозволяє країнам Центральної та Східної Європи зменшити свою енергетичну та економічну залежність від росії [53].

Ще однією серйозною загрозою для країн Центральної та Східної Європи є кіберзагрози та інформаційна війна. Росія активно використовує інформаційні кампанії та кібератаки для дестабілізації ситуації в країнах регіону та посилення свого впливу. Метою таких кампаній є розпалювання політичного конфлікту, поширення дезінформації та підриг довіри до демократичних інститутів. Країни Балтії регулярно повідомляють про спроби росії втрутитися в інформаційний простір шляхом пропаганди та маніпуляцій. Для протидії цим загрозам країни Центральної та Східної Європи активно співпрацюють з НАТО та ЄС у сфері кібербезпеки. Спільне навчання та обмін інформацією можуть зменшити ризик кібератак і покращити здатність країн захищати свої інформаційні системи. Крім того, країни регіону впроваджують програми з підвищення медіаграмотності своїх громадян, щоб зменшити вплив пропаганди та дезінформації.

Ще одним внутрішнім викликом, який створює ризик для регіональної стабільності, є зростання націоналістичних настроїв у деяких країнах ЦСЄ. На тлі геополітичних загроз та економічних труднощів деякі верстви населення звертаються до націоналістичних ідеологій, щоб захистити свою ідентичність та захистити національні інтереси [53]. Це може призвести до напруги як у відносинах із сусідніми країнами, так і всередині Європейського Союзу, оскільки націоналізм часто суперечить принципам євроінтеграції. Водночас деякі країни регіону використовують націоналістичну риторику для зміцнення своєї незалежності та боротьби із зовнішнім тиском, зокрема з боку росії. Однак посилення такого ставлення може мати негативні наслідки для регіональної солідарності, яка потребує певного балансу між інтересами національної ідентичності та загальними інтересами безпеки та співпраці.

Хоча Західна Європа через ЄС та НАТО виступає гарантом безпеки та стабільності для країн Центрально-Східної Європи, деякі аспекти цього партнерства можуть вважатися викликами.

Процес інтеграції до ЄС та подальша участь у його структурах пов'язана з вимогами до країн Центральної та Східної Європи щодо впровадження масштабних політичних, економічних та соціальних реформ. Ці вимоги включають зміцнення демократичних інститутів, верховенство права, боротьбу з корупцією та дотримання стандартів прав людини. У деяких випадках, наприклад, у Польщі та Угорщині, такі вимоги спричиняли конфлікти із західними партнерами через спроби захистити національну незалежність у прийнятті рішень. Це створює напругу між суверенітетом держав і необхідністю дотримання загальноєвропейських стандартів.

Політика ЄС щодо прийому біженців та мігрантів стала ще одним джерелом напруженості. Уряд Польщі, Угорщини та інших країн Центрально-Східної Європи часто критикує обов'язкові квоти на розселення мігрантів, наполягаючи на необхідності враховувати національні пріоритети та можливості. Така розбіжність у підходах до міграційної політики не лише

загострює відносини між країнами регіону та Західною Європою, а й посилює внутрішні протиріччя в самому ЄС.

Країни Центральної та Східної Європи спільно реагують на геополітичні виклики, що виникають через загрози зі Сходу та Заходу. Співпраця в рамках НАТО, ЄС та регіональних ініціатив дозволяє забезпечити безпеку, зміцнити економічні відносини та зменшити залежність від росії. Наприклад, посилення військової присутності НАТО на Сході стало важливим елементом стримування для росії. Крім того, країни регіону активно інвестують у свою військову та кібербезпеку, щоб підготуватися до можливих загроз. Завдяки інтеграції в ЄС і співпраці з іншими європейськими країнами держави Центральної та Східної Європи отримують фінансову допомогу для сприяння економічному розвитку і тим самим зменшують свою залежність від Росії. У той же час країни регіону продовжують наголошувати на необхідності захисту своїх національних інтересів і права на незалежну внутрішню політику, яка зрівноважує зовнішні впливи з регіональними цілями.

Хоча НАТО забезпечує оборонну підтримку, різні країни-члени альянсу можуть мати відмінні погляди на підходи до безпеки. Наприклад, деякі західноєвропейські держави можуть виступати за більш м'які методи співпраці з Росією, тоді як країни ЦСЄ підтримують жорсткішу політику стримування.

Також ЄС та інші західні структури часто вимагають впровадження масштабних політичних і економічних реформ, які можуть бути складними для країн із менш розвиненою економікою чи політичними системами. Вимоги щодо верховенства права, боротьби з корупцією та зміцнення демократичних інститутів іноді викликають напруження у відносинах між країнами ЦСЄ та ЄС. Розбіжності в економічному розвитку між країнами Західної та Центрально-Східної Європи можуть посилювати економічний розрив та створювати відчуття нерівності. Країни ЦСЄ часто стикаються із труднощами в адаптації до загальноєвропейських економічних стандартів, що іноді породжує невдоволення серед населення.

Подальший розвиток геополітичної стратегії країн ЦСЄ передбачає як зміцнення інтеграції в межах ЄС та НАТО, так і пошук шляхів зменшення залежності від зовнішніх впливів, зокрема через енергетичну незалежність і зміцнення оборонного потенціалу. Реакція на нові виклики, такі як війна в Україні, вимагає тіснішої координації та стратегічної адаптації в умовах динамічної геополітичної ситуації.

Отже, геополітичні виклики для країн Центральної та Східної Європи є комплексними і включають як загрози зі Сходу у вигляді агресивної політики росії, так і політичний тиск із Заходу. Проте завдяки співпраці в рамках міжнародних організацій та регіональних ініціатив країни ЦСЄ можуть вирішити ці виклики та забезпечити стабільність та безпеку регіону.

Таким чином, стратегічна солідарність держав Центральної та Східної Європи – це концепція регіональної співпраці та солідарності, спрямована на колективне забезпечення безпеки, політичної стабільності та економічної незалежності, яка виникла у відповідь на спільні історичні та сучасні виклики, зокрема загрозу з боку Росії, проблему енергетичної залежності, прагнення зміцнити регіон у складі Європейського Союзу та НАТО.

Дослідження витоків формування стратегічної солідарності вказують насамперед на комплекс історичних, політичних і соціокультурних чинників, які створили умови для активної регіональної співпраці країн Центральної та Східної Європи. Спільне минуле країн регіону під впливом Радянського Союзу стало одним із ключових факторів, які визначили потребу у формуванні стратегічної єдності. Перебування під радянським контролем, зокрема впровадження комуністичних режимів і обмеження політичного суверенітету, створило унікальний досвід, що об'єднав ці країни в боротьбі за свободу та демократичні перетворення наприкінці ХХ ст. Падіння Берлінського муру та крах комуністичних режимів стимулювали прагнення до інтеграції з ЄС і НАТО як засобів гарантування безпеки та стабільності.

Розвиток ініціатив регіональної співпраці є наступним важливим аспектом розбудови стратегічної солідарності. Важливу роль у цьому процесі

відіграли такі організації, як Вишеградська група, Ініціатива Балтійського моря, Центральноєвропейська ініціатива та багато інших. Вони стали платформами для обміну досвідом, координації зусиль у сфері безпеки, економіки та політики, спільного представлення інтересів країн регіону на міжнародній арені. Наприклад, Вишеградська група, до якої входять Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, була створена з метою просування процесу євроінтеграції та зміцнення економічних обмінів між цими країнами. Балтійська ініціатива, навпаки, зосереджена на співпраці між Естонією, Латвією та Литвою, спрямована на зменшення залежності від росії, особливо в енергетичному секторі. Ці зусилля дозволили країнам Центральної та Східної Європи не лише захистити свої кордони, а й створити сприятливі умови для подальшої економічної інтеграції та політичної стабільності в регіоні.

Сучасні загрози зі Сходу, зокрема агресивна політика Росії (анексія Криму, військові дії в Україні), змусили країни Центрально-Східної Європи шукати способи посилення безпеки. Це проявилось через розширення військової співпраці з НАТО та впровадження національних і регіональних заходів кібербезпеки. З іншого боку, політичні інтереси західноєвропейських держав і Сполучених Штатів також впливають на політику в Центральній і Східній Європі, причому країни в регіоні часто вибирають між активною участю в західній архітектурі безпеки або певним ступенем автономії. Таким чином, інтеграція до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу стала важливою частиною зовнішньої політики багатьох країн ЦСЄ, оскільки вона забезпечує додаткові гарантії безпеки та економічного розвитку. Усе це вимагало від країн регіону балансувати між захистом національних інтересів і участю у загальноєвропейських інтеграційних процесах.

РОЗДІЛ 3

СУТНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР СТРАТЕГІЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ

3.1 Сутність стратегічної солідарності держав ЦСЄ

Концепція стратегічної солідарності стала важливою частиною регіональної політики країн Центральної та Східної Європи. У відповідь на спільні історичні та геополітичні виклики країни регіону встановили тісні політичні, економічні та безпекові зв'язки, які дозволяють їм забезпечувати стабільність і протистояти зовнішнім загрозам.

Солідарність передбачає готовність країн-учасниць підтримувати одна одну у разі зовнішніх загроз і брати участь у спільних зусиллях, спрямованих на регіональний розвиток. Це, зокрема, участь у спільних військових навчаннях, підтримка демократичних реформ, зусилля щодо інтеграції з ЄС і НАТО, які є важливими інструментами для забезпечення стабільності [9]. Важливим аспектом цієї солідарності є її динамічний характер, адже країни постійно адаптують свої стратегії співпраці до мінливого міжнародного середовища. Тому стратегічна солідарність стає не лише засобом протидії загрозам, а й механізмом просування спільних інтересів на європейському рівні.

Політичний аспект полягає у тому, що держави ЦСЄ об'єднуються навколо демократичних принципів, верховенства права та захисту прав людини. Спільні цінності стають основою для міжнародних відносин і взаємодії з іншими країнами Європи. Наприклад, підтримка Східного партнерства та солідарність з Україною у її прагненні до демократичних реформ підкреслюють важливість політичної солідарності між країнами ЦСЄ. Історичний розвиток Центрально-Східної Європи залишив глибокий відбиток на формуванні політичної солідарності між державами регіону. Падіння комуністичної системи сягає початку 80-х років і часу заснування Солідарності в Польщі. Наслідком цих подій стало зростання опозиційного

руху і, як наслідок, перші спроби реформ у соціалістичних державах, зокрема перебудова та гласність в СРСР. Наприкінці десятиліття розпад і крах «східного блоку» здавалися неминучими. Переговори за круглим столом у Польщі та успіх опозиції на парламентських виборах 1989 р. стали сигналом для подібних перетворень в інших соціалістичних державах Центральної та Східної Європи, особливо в Угорщині, Чехословаччині, НДР, Болгарії, Румунії, Албанії [9]. У результаті перетворення поширилися на всі сфери життя держави та її громадян, у тому числі й очевидно системні перетворення.

Ці перетворення слід сприймати як перший крок на шляху до консолідованої демократії, яка характерна для таких країн, як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Швейцарія чи Федеративна Республіка Німеччина¹. Аналіз перешкод, які знаходять держави-трансформатори на шляху до консолідованої демократії, відмінностей у розвитку окремих країн дозволяє виділити декілька фаз у процесі трансформації системи. Перша фаза – це демократична ініціація, яка викликає перетворення в посткомуністичних країнах різними способами: мирними – як переговори за круглим столом, перехідними виборами, але іноді насильницькими – у формі бурхливих переворотів. Слід, однак, підкреслити, що в більшості випадків зміни не мали революційного характеру і відбувалися мирним шляхом. Другий етап – реальна системна трансформація, пов'язана зі створенням інституційної інфраструктури. Третя фаза визначається як стабілізація системи та зміцнює прийняті демократичні стандарти як у структурному, так і в поведінковому вимірі, уникаючи спроб реставрації певної форми авторитарного правління. Нарешті, останньою фазою є консолідована демократія, яка характеризує згадані держави західної демократії.

Трансформації в політичному житті держав Центральної та Східної Європи знайшли своє відображення в нових правових та інституційних рішеннях. Побудова демократичної системи базувалася на принципах: суверенітету, поділу влади, правової держави, плюралізму політичного життя та розвитку стабільного демократичного правління [23].

Одним із ключових аспектів політичної солідарності між країнами ЦСЄ стало їхнє прагнення до інтеграції в західні структури, такі як Європейський Союз та НАТО. Цей процес мав значний політичний вимір, адже країни ЦСЄ прагнули до інтеграції не лише для економічної підтримки, а й для зміцнення своєї політичної незалежності від Росії та забезпечення безпеки. Вступ до НАТО дав можливість країнам ЦСЄ отримати додаткові гарантії безпеки, які стали важливим чинником у їхній зовнішній політиці. Європейський Союз, зі свого боку, забезпечив політичну підтримку демократичних реформ та верховенства права. Участь у цих організаціях дозволила країнам ЦСЄ об'єднати зусилля в протистоянні авторитарним режимам та розвивати спільну зовнішню політику, орієнтовану на стабільність та безпеку. Таким чином, інтеграція до НАТО і ЄС стала потужним інструментом для зміцнення політичної солідарності між державами регіону. Одним із найбільш видатних прикладів політичної солідарності між державами ЦСЄ є Вишеградська група (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Ця група була створена з метою підтримки спільних політичних і економічних інтересів, а також для сприяння інтеграції до Європейського Союзу. Вишеградська група виступає як платформа для обміну досвідом, координації політики у відповідь на міжнародні виклики та вирішення внутрішніх проблем. Політична солідарність у межах Вишеградської групи проявляється у спільних заявах щодо міжнародних питань, підтримці один одного в європейських структурах, а також у координації дій у сфері безпеки та міграційної політики. Наприклад, у періоди міграційних криз або загроз з боку Росії Вишеградська група виступала з узгодженими позиціями, що демонструє важливість політичної солідарності як інструменту впливу на міжнародну політику.

Спільні демократичні цінності та принципи, такі як права людини, верховенство права, свобода слова і політична стабільність, є важливою основою політичної солідарності між державами ЦСЄ. Політичні інститути країн регіону, особливо в рамках ЄС, спрямовані на захист цих цінностей, що відображається у підтримці демократичних реформ, боротьбі з корупцією та

прагненні до побудови сильних демократичних систем. Такі цінності не лише зміцнюють внутрішню політичну стабільність держав ЦСЄ, а й сприяють їхній інтеграції з Європою, де ці принципи є основоположними. Спільна ціннісна база стає каталізатором для координації політичних дій та активної підтримки демократичних рухів як у регіоні, так і поза його межами [33]. Наприклад, держави ЦСЄ висловлюють солідарність із демократичними рухами в сусідніх країнах і підтримують політичні санкції проти режимів, що порушують права людини.

Військова солідарність між країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є невід'ємною складовою регіональної безпеки та стабільності. Після закінчення Холодної війни і розпаду Варшавського договору держави цього регіону активно шукали нові форми військової співпраці, що допомогли б їм протистояти можливим загрозам, зокрема з боку Російської Федерації. На сьогодні військова солідарність держав ЦСЄ виражається у взаємодії в рамках НАТО, спільних військових навчаннях, а також у зміцненні оборонних спроможностей через розвиток регіональних ініціатив та проєктів. Ця солідарність стає особливо важливою у контексті сучасних загроз, включаючи російську агресію, гібридні війни та кібербезпеку [38].

Тривалий час армії країн Центральної та Східної Європи були частиною контрольованої Радянським Союзом оборонної системи Варшавського договору, тому вони мали обмежений суверенітет у військовій сфері. З розпадом радянського блоку та розпуском Варшавського договору країни Центральної та Східної Європи зіткнулися з необхідністю відновити свої військові системи та об'єднати зусилля для забезпечення своєї безпеки. Цей процес включав модернізацію армії, реформу оборонної структури та поступовий перехід на стандарти НАТО. Відтоді військова єдність стала основою регіональної безпеки, а досвід останніх десятиліть спонукав країни до активної співпраці у військовій сфері. Цей спільний досвід у створенні оборонних систем заклав основу для тісної співпраці та формування нових альянсів для протидії сучасним викликам.

Однією з найважливіших форм військової солідарності для країн ЦСЄ було їх бажання інтегруватися в Північноатлантичний альянс (НАТО). Цей процес не лише забезпечив додаткову безпеку, але й об'єднав країни навколо спільних військових цілей і стандартів. Вступ до НАТО був стратегічно важливим кроком для країн Центральної та Східної Європи, оскільки дозволив їм посилити обороноздатність, модернізувати військову техніку та запровадити єдині стандарти у сфері безпеки. НАТО також сприяє проведенню спільних навчань і тренувань серед збройних сил своїх держав-членів, що підвищує взаємну довіру та підвищує готовність діяти разом у часи кризи. Наприклад, регулярні навчання, такі як «Saber Strike», «Defender Europe» і «Baltops», дозволяють країнам Центральної та Східної Європи тренуватися разом з військовими інших держав-членів НАТО, забезпечуючи координацію та інформування [44].

Ця співпраця також дозволить розвинути можливості для протидії сучасним загрозам, таким як кіберзагрози, гібридна війна та потенційні вторгнення. Ще одним аспектом військової солідарності є зміцнення оборонних спроможностей країн ЦСЄ, включаючи інвестиції в модернізацію армій, розвиток технологій та підвищення рівня підготовки військових кадрів. Країни регіону активно збільшують оборонні бюджети, модернізують техніку, купують нові види озброєння та системи захисту, зокрема протиракетні комплекси та системи протиповітряної оборони.

Кібербезпека також відіграє важливу роль у військовій солідарності держав ЦСЄ, адже кіберзагрози стали одним із ключових елементів сучасних військових конфліктів. Країни Центрально-Східної Європи, у тісній співпраці з НАТО, розвивають спільні програми з кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури від атак. Польща, Латвія та Литва є прикладами держав, що інвестують у кіберкомандування та спеціалізовані підрозділи, здатні протидіяти кіберзагрозам з боку Росії.

Енергетичний аспект солідарності між країнами Центрально-Східної Європи набуває дедалі більшої ваги в умовах зростання енергетичних загроз і

залежності від зовнішніх постачальників. Енергетична солідарність між країнами регіону полягає у пошуку альтернативних шляхів постачання, розвитку власних енергоресурсів, створенні інфраструктури для регіональної взаємозалежності, а також координації зусиль на європейському рівні.

Вступ країн ЦСЄ до Європейського Союзу відкрив нові можливості для розвитку енергетичної солідарності та зменшення залежності від Росії. Європейський Союз проводить політику енергетичної безпеки, яка включає диверсифікацію джерел енергії, розвиток відновлюваних ресурсів та забезпечення конкурентного енергетичного ринку [46]. Країни ЦСЄ активно підтримують ці ініціативи та розглядають співпрацю з ЄС як ключовий елемент для зміцнення власної енергетичної безпеки.

Спільні енергетичні проєкти, такі як Транс-Адріатичний газопровід (ТАР), створення загальноєвропейської газової мережі, розвиток терміналів скрапленого природного газу (СПГ) в Польщі та Литві, а також інші проєкти спрямовані на диверсифікацію постачання енергоносіїв. Європейський Союз також стимулює розвиток регіональної інфраструктури, що сприяє інтеграції енергосистем країн ЦСЄ та забезпечує їм доступ до альтернативних джерел енергії.

Росія продовжує використовувати енергетичні ресурси як інструмент політичного тиску на країни Центрально-Східної Європи, застосовуючи стратегії підвищення цін, зменшення обсягів постачання або повне припинення поставок газу в певні країни [50]. Це підштовхує країни ЦСЄ до пошуку нових рішень у сфері енергетичної безпеки. Протидія енергетичному тиску Росії стала одним із ключових напрямків політики енергетичної солідарності між країнами регіону.

Наприклад, країни ЦСЄ активно виступали проти проєктів, які підвищують залежність від Росії, таких як «Північний потік-2». Польща та країни Балтії виражали занепокоєння з приводу цього проєкту, адже він збільшує постачання російського газу до Європи та є важелем тиску на країни ЦСЄ. У свою чергу політичний опір цим проєктам і активна позиція на

міжнародних форумах підкреслювала важливість енергетичної солідарності як інструменту захисту від зовнішнього впливу.

Ще одним важливим аспектом енергетичної солідарності є спільний розвиток відновлюваних джерел енергії. Країни Центрально-Східної Європи активно інвестують у сонячну, вітрову та гідроенергетику, що сприяє зменшенню залежності від імпортованих енергоносіїв та забезпеченню стійкості їхньої енергосистеми. Польща, Угорщина, Чехія та Литва мають низку програм для стимулювання розвитку зеленої енергетики, включаючи надання субсидій на проєкти, спрямовані на відновлювані джерела.

Європейський Союз підтримує ці ініціативи, виділяючи фінансування на проєкти розвитку відновлюваної енергетики в країнах ЦСЄ. Завдяки цій підтримці країни можуть ефективніше адаптувати свої енергосистеми до сучасних викликів, водночас зменшуючи залежність від зовнішніх джерел енергії та підвищуючи рівень екологічної стійкості.

Енергетична солідарність держав ЦСЄ також виражається в розвитку регіональної інфраструктури та енергетичних ринків. Спільні інвестиції в будівництво енергетичних з'єднань, газопроводів, електромереж та СПГ-терміналів сприяють створенню інтегрованої енергетичної мережі, що дозволяє країнам швидше реагувати на кризи в енергопостачанні.

Інтеграція енергетичних ринків ЦСЄ в єдиний європейський ринок створює можливість для зниження цін, поліпшення доступу до енергоресурсів і зменшення залежності від одного постачальника. Важливим кроком у цьому напрямку стало створення інтерконекторів між Польщею, Чехією, Словаччиною, Угорщиною та країнами Балтії. Ці проєкти дозволяють країнам ЦСЄ вільно обмінюватися енергією, забезпечуючи стабільність енергопостачання.

Соціально-культурний аспект полягає у підтримці культурних зв'язків і взаємодії на рівні громадянського суспільства зміцнює солідарність між державами ЦСЄ. Країни ЦСЄ розділяють спільні цінності, серед яких демократичні принципи, свобода слова, права людини та верховенство права

[50]. Ці цінності стали основою для формування їхньої європейської ідентичності, сприяючи інтеграції до Європейського Союзу та формуванню спільного культурного простору з іншими європейськими державами. Суспільства Центрально-Східної Європи відчують свою приналежність до європейської цивілізації, яка ґрунтується на християнських, демократичних і гуманістичних цінностях.

Сучасні виклики, такі як глобалізація, міграційна криза, а також інформаційна війна та поширення дезінформації, також підштовхують країни ЦСЄ до посилення соціально-культурної солідарності. Країни регіону прагнуть захистити свою національну ідентичність, традиційні цінності та культурну спадщину в умовах зростаючого впливу глобальної культури. Так, на тлі міграційної кризи країни ЦСЄ займають спільну позицію щодо збереження національних традицій і підтримки політики інтеграції, яка б дозволила зберегти культурну ідентичність.

Сучасні виклики, такі як глобалізація, міграційна криза, а також інформаційна війна та поширення дезінформації, також підштовхують країни ЦСЄ до посилення соціально-культурної солідарності. Країни регіону прагнуть захистити свою національну ідентичність, традиційні цінності та культурну спадщину в умовах зростаючого впливу глобальної культури. Так, на тлі міграційної кризи країни ЦСЄ займають спільну позицію щодо збереження національних традицій і підтримки політики інтеграції, яка б дозволила зберегти культурну ідентичність.

Однією з форм культурної солідарності є вшанування спільної історичної пам'яті. Країни ЦСЄ проводять спільні заходи та пам'ятні дати, присвячені подіям, які вплинули на долю регіону. Наприклад, річниця падіння комуністичних режимів або події, пов'язані з боротьбою за незалежність, є важливими символами єдності та нагадують про спільний шлях, який пройшли країни Центрально-Східної Європи. Ці заходи зміцнюють спільну ідентичність, культурну пам'ять та дозволяють зберегти культурну спадщину.

Таким чином, сутність стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи полягає в об'єднанні їхніх зусиль для забезпечення регіональної стабільності, безпеки та розвитку на основі спільних цінностей і взаємної підтримки. Її основні складові включають політичну солідарність, спрямовану на захист демократичних принципів і інтеграцію в європейські структури; військову співпрацю, яка зміцнює обороноздатність регіону; енергетичну солідарність для зменшення залежності від зовнішніх постачальників; а також соціально-культурну взаємодію, що сприяє зміцненню спільної ідентичності та підтримці традиційних цінностей.

3.2 Роль європейської та євроатлантичної інтеграції у формуванні стратегічної солідарності держав регіону

Європейська та євроатлантична інтеграція стали ключовими елементами зовнішньої та внутрішньої політики держав Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) після падіння комуністичних режимів у кінці XX століття. Процес інтеграції в Європейський Союз (ЄС) та НАТО не лише визначає зовнішньополітичний вектор цих країн, але й є основним чинником зміцнення їхньої стратегічної солідарності в умовах сучасних глобальних викликів. З огляду на географічне розташування та історичний контекст, ці країни мають спільні інтереси у забезпеченні стабільності, безпеки та економічного розвитку, що сприяє їхній тісній кооперації в межах європейських та трансатлантичних інституцій.

На початку XXI ст. країни ЦСЄ бажали приєднатися до ЄС, щоб відновити свій економічний та інституційний розвиток. Країни ЦСЄ могли б легко отримати вигоду у розвитку ринкової економіки через своє вигідне географічне розташування [33]. Приєднання країн ЦСЄ до Європейського Союзу в 2004 році, а потім наступні вступу в 2007 і 2013 роках ознаменували вирішальний поворотний момент в європейській історії. Для багатьох країн

Центральної та Східної Європи вступ до ЄС відкрив перспективу економічного відновлення та політичної стабільності, а для компаній – можливість отримати доступ до дешевої та добре навченої робочої сили, відкрити ринки Східної Європи та перенести своє виробництво в країни з нижчими цінами для перенесення витрат. Політичні інститути країн ЦСЄ стали більш демократичними інститутами, ніж попередні державні інститути. Прикладом стало залучення ЄС до трансформації країн ЦСЄ [11]. Керівництво інституційними органами зросло після членства в ЄС. Законодавчий орган, органи виконавчої влади та судова влада мають працювати краще, ніж раніше. Хоча багато країн у країнах ЦСЄ страждають від політичної та інституційної корупції. Корупція та злочинність є головними проблемами в деяких країнах.

Країни ЦСЄ увійшли в ринкову економіку три десятиліття тому, і економічне зростання в цьому регіоні прискорилося. У період з 1996 по 2018 рік країни ЦСЄ досягли середнього зростання ВВП на душу населення на 114 %. До десяти країн входять Болгарія, Хорватія, Чехія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Словенія. Це економічне зростання зросло приблизно на 27 % в економіках чотирьох країн ЄС: Франції, Німеччини, Італії та Іспанії [25]. З останнього десятиліття країни ЦСЄ стали привабливими регіонами для глобальних інвестицій. Політика ЄС принесла економічні трансформації та інвестиції, які частково заповнили економічну прогалину в регіоні.

Насправді, кожен великий крок у європейській інтеграції включає угоду про солідарність, спрямовану на об'єднання ризиків або зусиль, які є результатом деяких пошуків спільного прогресу. На деяких прикладах неважко показати, що два аспекти відповідальності націй, виміряні в тому сенсі, що вони приділяють спільній долі в довгостроковій перспективі, або в термінах реакції активної солідарності, майже завжди тісно пов'язані. Від первісної концепції цієї солідарності. Закріплена в прогресивному розвитку «щодо тіснішого союзу між народами», «довгострокова солідарність» постає справжнім двигуном цього зближення, для якого «активна солідарність»

запліднює спеціальні інструменти організації «матеріальної солідарності» [26].

Регіональний розвиток є ключовим підходом усіх країн Центральної та Східної Європи та свідчить про сильну економічну конвергенцію в ЄС. Нові інтегровані країни хочуть швидшого економічного розвитку в регіоні, а не старі країни-члени. У результаті порівняльний аналіз розриву доходів зменшується порівняно зі старими країнами-членами ЄС. Існуючі зв'язки капіталу, комерція та торгівля між державами-членами є міцнішими. Загалом, розширення ЄС на схід є успішною економічною конвергенцією в регіоні ЦСЄ для регіонального розвитку.

Європейська інтеграція має визначальне значення для стратегічної солідарності країн Центрально-Східної Європи, оскільки ЄС є як гарантом стабільності, так і джерелом економічного зростання. Вступ до ЄС забезпечив державам доступ до фінансових ресурсів, спрямованих на розвиток інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу та зниження соціального дисбалансу.

Крім того, політична єдність у межах ЄС допомагає країнам ЦСЄ протистояти зовнішньому тиску та відстоювати свої інтереси на міжнародній арені. Держави регіону часто підтримують загальноєвропейську політику щодо Росії, зокрема санкції, введені після анексії Криму. Політика ЄС щодо підтримки демократії та правопорядку, а також програми допомоги для країн, що межують з ЄС, посилюють загальну стабільність у регіоні.

Країни ЦСЄ також підтримують розвиток концепції стратегічної автономії ЄС, яка спрямована на зменшення залежності Європи від зовнішніх союзників у питаннях безпеки [33]. Держави регіону зацікавлені у створенні власної європейської інфраструктури безпеки, що зможе захищати європейські кордони у разі загроз. Таким чином, ЄС слугує як платформою для економічного зростання, так і гарантом політичної та соціальної стабільності в регіоні.

Європейський Союз відіграє важливу роль у розвитку Центрально-Східної Європи, оскільки він забезпечує країнам доступ до спільного європейського ринку, фінансових ресурсів та стандартів, що стимулюють економічний розвиток та модернізацію інфраструктури. Членство в ЄС стало стратегічною метою для багатьох країн цього регіону, оскільки воно надає низку переваг. По-перше, країни ЦСЄ отримують доступ до структурної та інвестиційної допомоги ЄС, що дозволяє покращити інфраструктуру, модернізувати промисловість, поліпшити соціальні стандарти та рівень життя населення. За допомогою фінансування з ЄС, держави ЦСЄ змогли значно підвищити свій економічний потенціал та рівень конкурентоспроможності на міжнародній арені.

По-друге, європейська інтеграція сприяє зміцненню демократичних інститутів і верховенства права. Для вступу в ЄС країни повинні виконувати певні політичні, економічні та соціальні вимоги, що включають реформи в галузі прав людини, свободи слова, боротьби з корупцією, а також забезпечення стабільної та ефективної влади. Цей процес допомагає країнам ЦСЄ адаптуватися до європейських стандартів і встановлювати надійні інституційні основи для забезпечення стабільності в регіоні.

ЄС також виступає платформою для співпраці в ряді інших важливих сфер, таких як охорона навколишнього середовища, енергетична безпека, цифровізація та розвиток інновацій. Країни ЦСЄ активно беруть участь у цих процесах, що сприяє їхньому більш глибокому економічному та політичному злиттю з іншими європейськими державами, одночасно посилюючи внутрішню солідарність і кооперацію в межах регіону.

Окрім економічної інтеграції, важливим аспектом зовнішньої політики держав ЦСЄ є їхнє членство в НАТО. Альянс став основним інструментом забезпечення безпеки та стабільності для країн, які раніше були частинами соціалістичного блоку [28]. Для цих держав вступ до НАТО означав не тільки гарантовану колективну оборону, а й можливість модернізувати свої збройні

сили, підвищити ефективність військової співпраці та забезпечити стабільність у регіоні, особливо в контексті загроз з боку Росії.

Інтеграція до НАТО є ключовим компонентом стратегічної солідарності для країн Центрально-Східної Європи, оскільки Альянс забезпечує надійний механізм колективної безпеки. Після вступу до НАТО країни регіону отримали можливість покращити свої оборонні спроможності та захистити себе від зовнішніх загроз, зокрема з боку Росії.

НАТО не лише забезпечує фізичний захист кордонів, але й надає країнам можливість брати участь у програмах обміну досвідом та інформацією. Такі програми, як Enhanced Forward Presence, допомагають зміцнити обороноздатність у Східній Європі, де дислоковані багатонаціональні батальйони НАТО. Присутність сил Альянсу в регіоні забезпечує підтримку від потенційних агресорів, а також демонструє відданість НАТО принципу колективної безпеки.

Держави ЦСЄ беруть участь у різних навчаннях та військових операціях під егідою НАТО, що дозволяє їм вдосконалювати власні військові навички та сприяти зміцненню міжнародної безпеки. Спільна робота з НАТО також підвищує рівень технічного оснащення та оперативної сумісності з іншими членами Альянсу, що є важливим для ефективного функціонування колективної оборони [45].

Завдяки НАТО країни ЦСЄ отримали можливість брати участь у колективних місіях, що сприяло підвищенню їхнього міжнародного статусу та безпекової стабільності в Європі. Євроатлантична інтеграція також стала важливим чинником для зміцнення обороноздатності країн регіону. Залучення до спільних військових навчань, обмін розвідданими, підвищення спільних стандартів безпеки – все це є невід'ємною частиною євроатлантичної інтеграції, яка надає країнам ЦСЄ відчуття безпеки і солідарності в рамках трансатлантичного альянсу.

До того ж, НАТО стало важливим політичним майданчиком для вирішення спільних проблем. Взаємодія в межах Альянсу дозволяє державам

ЦСЄ координувати свої дії в кризових ситуаціях, таких як конфлікти на Балканах чи агресивні дії з боку Росії, що важливо для формування єдиної зовнішньої політики та підтримки взаємної підтримки серед країн регіону [45].

Зовнішня політика країн ЦСЄ значною мірою визначається спільними інтересами в межах ЄС та НАТО, що сприяє зміцненню стратегічної солідарності. Це особливо актуально в умовах сучасних викликів, таких як гібридні загрози, тероризм, енергетична безпека, а також агресія з боку Росії. Спільна позиція країн ЦСЄ в цих питаннях є важливою складовою їхньої стратегічної солідарності. Наприклад, в контексті агресії Росії проти України, держави Центрально-Східної Європи активно підтримують санкції проти Росії та виступають за посилення обороноздатності НАТО на сході Європи.

Крім того, країни ЦСЄ демонструють єдність у питаннях енергетичної безпеки, де є спільний інтерес у диверсифікації постачань енергоресурсів та забезпеченні енергетичної незалежності. Взаємна підтримка в таких питаннях підсилює внутрішню солідарність і дозволяє розвивати спільні стратегії для вирішення кризових ситуацій.

Таким чином, сутність стратегічної солідарності між країнами ЦСЄ базується на спільних цінностях і спільних стратегічних цілях. Прагнучи до незалежності та суверенітету – держави Центрально-Східної Європи мали спільний досвід боротьби за незалежність та опору зовнішньому тиску, що стало основою солідарності. Після закінчення холодної війни ці країни активно обрали шлях демократичних змін і політичної незалежності, утворивши своєрідний «спільний фронт» для захисту свого суверенітету. Ключовими цінностями стратегічної солідарності є демократія, верховенство права та захист прав і свобод людини. Ці принципи формують спільну основу для розвитку суспільств у країнах Центральної та Східної Європи та їх інтеграції до структур Європи.

Вишеградська група, Ініціатива трьох морів та Центральноєвропейська ініціатива є платформами для регіональної співпраці та узгодження позицій з політичних та економічних питань. Ці ініціативи дозволять країнам

Центральної та Східної Європи координувати свої зусилля для зміцнення безпеки та розширення економічної співпраці.

Європейська та євроатлантична інтеграція відіграють важливу роль у підтримці стратегічної єдності країн Центральної та Східної Європи. Членство в ЄС і НАТО дає можливість країнам приєднуватися до систем колективної безпеки, зміцнювати свою обороноздатність і розвивати економічне співробітництво на європейському рівні. Європейський Союз підтримує програми розвитку інфраструктури, енергетичної безпеки та захисту демократії, які відповідають стратегічним інтересам країн Центральної та Східної Європи. НАТО, навпаки, надає країнам гарантії колективного захисту та проводить спільні навчання, які зміцнюють обороноздатність країн регіону.

Отже, стратегічна солідарність країн Центральної та Східної Європи є складним і багаторівневим процесом, який включає політичні, економічні, військові та культурні аспекти. Це сприяє згуртованості країн регіону та підвищує їх незалежність і здатність реагувати на зовнішні виклики. Європейська та євроатлантична інтеграція є основою цієї солідарності, оскільки вони забезпечують країни ресурсами, підтримкою та гарантіями, необхідними для забезпечення свого суверенітету та демократичного розвитку.

РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ КРАЇН РЕГІОНУ

4.1 Російсько-українська війна як виклик безпеці в регіоні

Сучасні геополітичні виклики ставлять країни Центрально-Східної Європи та західну цивілізацію в цілому перед викликом адекватної відповіді на агресивну політику росії. Російська Федерація порушила основні принципи міжнародного права в березні 2014 року. Багато з цих принципів закріплено в різних міжнародно-правових документах, учасником яких залишається росія, яка є нащадком колишнього Радянського Союзу. У лютому 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що негайно призвело до широкого міжнародного осуду з боку багатьох урядів, а також міжнародних організацій. Окрім трагічних людських жертв, ця криза загрожує підірвати світову економіку, глобальні ланцюжки поставок і змінити геополітичний дисбаланс. Для членів Організації Північноатлантичного договору (НАТО) позиціонування було визначено заздалегідь, проте деякі держави висловлюють свою позицію голосніше, ніж інші [45]. Це вторгнення мало глибокий вплив на міжнародні відносини та економіку багатьох країн, окрім росії та України. Війна росії з Україною підкреслює те, що давно було зрозуміло багатьом дослідникам міжнародних відносин, а саме те, що холодна війна закінчилася більше трьох десятиліть тому, але залишила в Європі архітектуру безпеки, яка поступово занепадала в наступні роки і зараз застаріла. Очевидно, що такі механізми, як ОБСЄ та багаторазові договори про озброєння, більше не ефективні. Єдиним винятком тут є НАТО, але альянс не зміг покласти край російській агресії в Україні [12]. Тому помилково розглядати вторгнення в Україну як ізольовану проблему в рамках стабільного європейського середовища безпеки. Скоріше нинішня війна є, принаймні частково, результатом відсутності ефективних альтернативних механізмів підтримки європейської безпеки. Ці механізми навряд чи спрацюють, якщо росія продовжить досягати своїх цілей в Україні.

Проблема війни є одним із головних питань політології, оскільки протягом століть вона торкалася всіх елементів держави, а саме: території, населення та узаконеної влади. Вчені-міжнародники розробили десятки теорій про причини воєн. Саме в тіні холодної війни були розроблені майже всі ключові поняття, такі як сила, баланс сил, альянс, міжнародна анархія, стримування, мир, безпека, міжнародна система, взаємозалежність або міжнародні режими. Крім того, ідея рівнів аналізу, представлена Кеннетом Волтцем у 1950-х роках, продовжує залишатися впливовою в міжнародних дослідженнях [41].

Першим етапом війни був наступ російських військ майже вздовж усього кордону України з росією та Білорусією. Приводом для нападу став той факт, що 21 лютого росія визнала незалежність Донецької та Луганської «республік», які потім 23 лютого попросили допомоги у відсічі українській «агресії». Широкомасштабний характер цього вторгнення був покликаний налякати українців і шокувати західний світ [16].

Другий етап війни тривав з квітня по липень 2022 року з особливим акцентом на бойові дії на півдні та сході України. Російські війська успішно просунулися до Маріуполя, героїчна оборона якого була завершена в середині травня [16]. Успіх росії полягав у тому, що після закінчення боїв у Маріуполі вдалося створити «сухопутний коридор» із Криму на Донбас. Українці також були змушені відступити на Донбасі, здавши Сєверодонецьк і Лисичанськ на рубежі червня та липня. Це був найбільший військовий успіх російської армії у 2022 році, хоча українські війська не вдалося оточити чи знищити. У більшості випадків українська армія уникала зіткнень у великих містах, щоб уникнути жертв серед мирного населення. Українська армія перейшла на чергову лінію оборони в районі міста Бахмут. На цьому етапі Захід почав чіткіше реагувати на заклики про допомогу та постачати Україні значні обсяги боєприпасів та військової техніки.

Третій етап війни тривав із серпня по листопад 2022 року. Символічною датою тут стало 9 серпня, коли українські війська почали атакувати позиції

противника із застосуванням систем HIMARS, знищивши логістичну базу росії [16]. Через місяць, приблизно 6 вересня, розпочався контрнаступ українців під Харковом. За два тижні українці відбили місто Ізюм і територію площею понад 8 тисяч квадратних кілометрів. У відповідь на втечу російських військ, що прокоментувала міжнародна спільнота, Володимир Путін оголосив про часткову мобілізацію в росії 21 вересня, що призвело до втечі близько 1 мільйона молодих чоловіків з країни. 30 вересня Путін оголосив про приєднання до росії Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей. Розвиток українського наступу також викликав дискусію про можливе застосування росіянами ядерної зброї, яке, однак, не здійснилося. У жовтні українські війська відвоювали територію навколо Херсона і 11 листопада змусили російські війська відступити на східний берег Дніпра.

Четвертий етап війни, який можна назвати зимовим, полягав переважно в ракетних ударах Росії по критичній інфраструктурі України. Придбання Україною західних зенітних систем призвело до зменшення втрат від російських ракет і безпілотників. Основним районом бойових дій на рубежі 2023 року стала територія навколо міста Бахмут. Росіяни почали штурм міста за допомогою новомобілізованих новобранців і найманців, завербованих до приватної військової компанії, так званої групи Вагнера [16]. Це призвело до гігантських втрат росіян на фронті, які щодня обчислювали сотні загиблих. Навесні 2023 року очікувався наступ обох сторін конфлікту. Росіяни сподівалися зламати українську оборону і відкрити новий фронт під Харковом. Українці сподівалися отримати ракети великої дальності та розірвати «російський сухопутний коридор» від Криму до Донбасу.

Весна 2023 року стала важливим етапом у війні. Після запеклих боїв Росія оголосила про захоплення Бахмута, але ЗСУ зберегли контроль над його околицями. У червні розпочався масштабний український контрнаступ на півдні та сході України, головними цілями якого стали звільнення Запорізької, Донецької та Луганської областей.

На сьогодні основні бої тривають у напрямках Токмака, Мелітополя та інших ключових точках на шляху до Азовського моря. Україна активно використовує сучасне західне озброєння, зокрема танки Leopard, артилерійські системи HIMARS, системи ППО Patriot, які забезпечують ефективний спротив російським військам.

Західні партнери продовжують надавати Україні військову, фінансову та гуманітарну допомогу, що є критично важливим для підтримки її обороноздатності. Попри важкі бої, Україна продовжує вести боротьбу за повне звільнення окупованих територій, паралельно просуваючи євроінтеграційні процеси та прагнучи вступу до НАТО.

Російське вторгнення в Україну порушило основоположні принципи міжнародного права та підкреслило загрозу суверенітету країн регіону. Для таких держав, як Польща, Литва, Латвія та Естонія, які мають спільний історичний досвід під контролем Радянського Союзу, ця ситуація стала сигналом для посилення оборонних заходів. Країни ЦСЄ почали активно вимагати розширення присутності сил НАТО на своїй території для зміцнення колективної безпеки.

Відповідно війна росії проти України сприяла посиленню солідарності серед країн ЦСЄ. Польща, Литва, Латвія та Естонія виступають одними з найбільших прихильників України на міжнародній арені, забезпечуючи військову, гуманітарну та політичну підтримку. Ця підтримка демонструє не лише моральне, але й стратегічне значення, адже безпека України вважається ключовою для безпеки всього регіону.

Ситуація ускладнюється тим, що росія продовжує активно використовувати дестабілізаційні методи для впливу на внутрішню політику країн ЦСЄ, включаючи підтримку проросійських політичних сил та організацію дезінформаційних кампаній. Ці виклики вимагають від держав регіону не лише посилення оборонних заходів, але й зміцнення внутрішньої політичної стабільності та стійкості суспільства до зовнішніх впливів.

Дехто вважає, що ключ до припинення поточної війни полягає не в перемозі над росією, а у відновленні достатньої взаємної довіри для відновлення інституційних механізмів. Однак слід мати на увазі, що за останнє десятиліття численні спроби перетворити Росію з ревізіоністської держави на прихильницю безпекового статус-кво зазнали повного провалу. Ні росія, ні Європа не зацікавлені воювати одна з одною через Україну, але також очевидно, що їхні інтереси безпеки не збігаються. Тому було б нерозумно припиняти або обмежувати європейську допомогу Україні на даний момент. ЄС явно стурбований можливістю змін у зобов'язаннях США щодо безпеки після листопадових президентських виборів, але власна безпекова риторика Європи щодо значної довгострокової загрози Китаю також може погіршити трансатлантичні відносини.

І росія, і Україна зберегли своє політичне лідерство. Дипломатична та іміджева ефективність українського президента Володимира Зеленського викликала подив, тоді як Володимира Путіна практично виключили з кола важливих європейських лідерів. Путін відмовився від участі в саміті G-20. Росія втратила політичний престиж, переговорний потенціал і стала ізольованою Заходом країною, що зблизило росію з азійськими авторитарними державами, такими як КНР, Північна Корея, та Іран. Росія була змушена пасивно сприймати несприятливі зміни в НАТО (озброєння країн східного флангу НАТО, посилення присутності американських військ, вступ до НАТО Фінляндії та Швеції, озброєння України та нова стратегічна концепція НАТО).

Війна росії проти України найбільшою мірою впливає на європейську безпеку та стабільність. Надмірна залежність Європи від російських енергоносіїв і сприйнятливість до економічної війни паралізують рішучі дії. У зв'язку з цим Сполученим Штатам слід переглянути свою політику експорту енергоносіїв. Якщо європейські країни не диверсифікують імпорту енергоносіїв, вони залишаться підвладними російській зовнішній політиці. Хоча колективна оборона є відмінною рисою НАТО, ні росія, ні НАТО не

схильні ризикувати загальною війною через Україну, яка не є членом НАТО. Таким чином, західний український кордон залишиться червоною лінією між росією та НАТО.

Росія зазнала величезних економічних втрат, втратила ключових торгових партнерів і втратила доступ до західного енергетичного ринку. Російська військова промисловість вже зазнала великих втрат. За даними Європейської комісії, лише у 2022 році росія могла втратити понад 5% ВВП. Стабільність російської валюти також невизначена, особливо якщо західним політикам вдасться конфіскувати російські активи в Європі для післявоєнної реконструкції України. «Азіатський поворот» у російській політиці та економіці ще довго не принесе Росії компенсації за втрачений ринок і західних партнерів [38].

Російське вторгнення спричинило масштабну гуманітарну кризу – майже сім мільйонів українців покинули країну. Конфлікт і пов'язані з ним санкції призвели до переривання експорту з регіону таких товарів, як метали, продукти харчування, нафта і газ, підштовхнувши інфляцію до рівня, якого не бачили десятиліттями. Подальші перебої в торгівлі або посилення економічних санкцій можуть занурити європейську економіку в рецесію.

Уповільнення темпів зростання особливо помітне в країнах, які знаходяться поблизу України, як-от Польща та Чехія – країни, які також приймають велику кількість українських біженців. Італія та Німеччина, які сильно залежать від російської нафти та газу, також відчувають тиск.

Поки тривають санкції та війна, міжнародне співтовариство може очікувати, що росія та Китай, діючи в тандемі, послаблять рішучість вільного світу. Російський економічний тиск і кібервійна проти країн, які підтримують Україну, є найбільш очевидними хитрощами [42]. Підривна діяльність, така як шпигунство, компроміс, шантаж, дезінформація, політична агітація та саботаж, покликана посіяти плутанину, послабити солідарність і підірвати колективну волю. Коаліція Альянсу повинна рішуче протистояти цим російським хитрощам.

Війна, яка почалася після восьми років тліючого конфлікту, ознаменувала появу трьох груп країн: ті, що підтримали Україну, ті, що на боці росії, а також ті, що не брали участі в жодній з перших двох груп, щоб мінімізувати ризик.

Держави Центрально-Східної Європи швидко відреагували масштабними діями та санкціями проти росії. Незважаючи на деякі розбіжності, зокрема через обмеження цін на нафту, Європа залишилася єдиною у своїй відповіді на війну. Велика Британія характеризується особливо сильною риторикою та військовою підтримкою України, що можна розглядати як чітке просування стратегії «Глобальної Британії» [40]. Путіна очікувано підтримали Сирія та Білорусь на чолі з Башаром Асадом та Олександром Лукашенком. Тактичні та стратегічні відносини між РФ та Іраном вийшли на новий рівень.

Під час голосування в Генасамблеї ООН 35 країн утрималися від голосування за резолюцію із засудженням російської агресії. Група держав, які відмовилися підтримувати будь-яку сторону конфлікту, включають три країни Британської співдружності: ПАР, Пакистан та Індію, а також країни з найбільшою економікою в Індо-Тихоокеанському регіоні: Китай, Індію та Індонезію.

І лише деякі уряди Індо-Тихоокеанському регіоні, такі як Сінгапур, Південна Корея та Японія, рішуче підтримали Україну. Такий розклад розвіяв надії Заходу, що Азія підтримає «порядок, заснований на правилах». Більшість країн Азії відкинули західний підхід до цього конфлікту як «битви сили і права» та обрали прагматичний підхід до відносин з РФ.

Водночас частка африканських країн, які не засудили дії РФ, сягла 51%, що справді свідчить про повернення до дипломатичних практик часів холодної війни. Варта уваги діяльність Туреччини, зокрема, посередництво в укладенні зернової угоди, створення гуманітарної основи для обміну полоненими, спроба організувати мирні переговори та згода на вступ Фінляндії та Швеції в НАТО, все це виводить Туреччину в лігу найважливіших країн.

Більшість сусідів Російської Федерації були переконані, що побоювання щодо регіональних амбіцій росії були безпідставними. Навпаки, за словами британських експертів, Франція та Німеччина виявилися неготовими до нових геополітичних реалій у регіоні: дії Російської Федерації змусили Францію та Німеччину підвищити рівень національної безпеки, а Європу це змусило фундаментально переоцінити оборонні перспективи країни.

Однак, держави Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) демонструють значний рівень стратегічної солідарності в політичній, безпековій та економічній сферах та підтримці України, але приклади Угорщини та Словаччини ставлять під сумнів повну консолідованість їхньої позиції [11]. Ці країни нерідко мають розбіжності у внутрішній та зовнішній політиці, що впливає на єдність регіону в рамках ЄС і НАТО.

Угорщина під керівництвом прем'єр-міністра Віктора Орбана часто демонструє політику, що суперечить спільним європейським цінностям і рішенням партнерів по регіону. Введення обмежень для незалежних медіа, судова реформа та зміни до виборчого законодавства викликали критику з боку ЄС. Орбан позиціонує свою політику як «суверенну демократію», що ставить національні інтереси вище європейських стандартів [26]. Угорщина зберігає тісні економічні та енергетичні зв'язки з росією, зокрема через підтримку проекту газопроводу «Турецький потік» та атомної електростанції «Пакш-2», що викликає напруженість із сусідніми країнами, які прагнуть зменшити залежність від російських енергоносіїв. Також особливо, Угорщина займає неоднозначну позицію щодо підтримки України після російського вторгнення. Орбан виступає проти санкцій ЄС, які можуть вплинути на економіку Угорщини, та блокує певні рішення щодо військової допомоги Україні, що створює перешкоди для регіональної єдності [26].

Словаччина, хоча і є членом ЄС та НАТО, також стикається з внутрішніми і зовнішніми викликами, які можуть впливати на її позицію в регіоні. Часті зміни урядів і політичні кризи призводять до нестабільності та слабкої узгодженості зовнішньої політики. Наприклад, зміна урядів у 2020-

2023 роках відображала різні підходи до євроінтеграції та співпраці з сусідами. Словаччина значною мірою залежить від постачання російського газу, що обмежує її можливості підтримувати європейську енергетичну політику диверсифікації та викликає суперечки з країнами, які виступають за швидку відмову від російських енергоносіїв. Хоча офіційно Словаччина підтримує Україну в її боротьбі проти російської агресії, деякі політичні сили, особливо правопопулістські партії, виступають із проросійською риторикою, що може впливати на зовнішньополітичні пріоритети країни.

Агресія росії проти України уможливила та прискорила процес, який раніше здавався нереальним. Україна за три місяці прискорила отримання статусу кандидата в ЄС. Бюджет Європейського фонду миру в розмірі 2,5 млрд євро був спрямований на підтримку оборони України. Бажання Фінляндії та Швеції стати членами НАТО переважило страх «нажити собі ворога» з росії [40].

Оскільки європейська архітектура безпеки змінюється, неспровоковане військове вторгнення в Україну відкриває новий вид інформаційної війни: поєднання можливостей НАТО в галузі кібербезпеки та високомотивованої української «кіберармії». Особливо широко використовується Open Source Intelligence (OSINT) [11]. Українські військові використали потужність супутникових зображень, смартфонів і соціальних медіа, щоб побудувати всеосяжну та стійку мережу опору.

Також слід згадати зміни на європейському енергетичному ринку. Початок війни спричинив зростання цін на енергоносії. За перші два тижні війни ціни на нафту зросли вдвічі, а на газ і вугілля втричі. Європейські країни вирішили змінити свій підхід до енергетики, і енергетичну кризу було взято під контроль. Через рік після вторгнення ціни на вугілля, нафту та газ нижчі, ніж до війни, на 15-35%. ЄС значно скоротив імпорту енергоресурсів з росії. Така ситуація є великою проблемою для росії, де аж 40% бюджетних надходжень становили прибутки від продажу енергоресурсів [47]. Росія

втрачає свій статус енергетичної наддержави і стає все більш залежною від Китаю.

Війна в Україні значно вплинула на країни Центрально-Східної Європи, спонукаючи їх переглянути свої стратегії безпеки. Польща, країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва), Румунія та інші держави ЦСЄ почали активніше зміцнювати свої оборонні можливості. Польща суттєво збільшила свій оборонний бюджет, вкладаючи значні кошти в модернізацію своїх збройних сил. Це включає закупівлю танків «Abrams», систем ППО «Patriot» та інших сучасних озброєнь для посилення обороноздатності [57].

Країни Балтії, які мають історичний досвід радянської окупації та численну російськомовну спільноту, виявили особливу стурбованість. Вони звернулися до НАТО з проханням про посилення військової присутності на своїх територіях. У відповідь НАТО розгорнуло багатонаціональні батальйони у Латвії, Литві, Естонії та Польщі, що стало важливим кроком у забезпеченні колективної безпеки та демонстрацією готовності альянсу захищати своїх членів від потенційної агресії.

Таким чином, Російсько-українська війна стала каталізатором змін у підходах до безпеки в регіоні. Вона активізувала прагнення країн ЦСЄ до зміцнення власної обороноздатності, підвищення рівня співпраці в рамках НАТО та посилення інформаційної безпеки, а також підкреслила питання Угорщини та Словаччини, що ставлять під сумнів консолідовану позицію держав регіону. Це підкреслює важливість стратегічної солідарності як ключового елементу захисту суверенітету та стабільності у регіоні.

4.2 Перспективи розвитку співробітництва

Однією з основ стратегічної солідарності серед держав Центрально-Східної Європи є розширення і поглиблення співпраці в межах регіональних ініціатив. Вишеградська група (V4), до складу якої входять Польща, Чехія,

Словаччина та Угорщина, залишається ключовим інструментом для політичної, економічної та безпекової взаємодії. Група обговорює важливі питання, що стосуються безпеки регіону, координації дій у межах ЄС і протидії зовнішнім загрозам. Наприклад, спільні заяви на рівні V4 щодо підтримки України та осуду агресії з боку Росії демонструють єдність та рішучість у відстоюванні стабільності.

Останнім часом уявлення про Вишеградську групу формувалися майже виключно на основі її позиції щодо міграційної політики, яка передбачає, що V4 – це насамперед коаліція всередині ЄС, яка виступає проти чогось [26]. Це, на жаль, ігнорує низку питань: Країни Вишеградської групи вже неодноразово довели свій цінний позитивний внесок у ЄС, наприклад, їх вирішальна співпраця в процесі інтеграції в ЄС та їхня відданість під час кількох головувань у Раді.

Тим не менш, країни Вишеградської групи повинні бути зацікавлені у тому, щоб V4 не називали виключно оборонним проектом. Надто оборонна позиція може навіть загрожувати маргіналізацією групи і, таким чином, зменшенням її значення на рівні ЄС. Крім того, наразі ЄС не потребує додаткових гальм чи перешкод, а радше конструктивних пропозицій і перспективного підходу щодо того, що ЄС може зробити для підвищення безпеки та стабільності для своїх громадян. Є багато сфер, де Вишеградська співпраця може бути частиною позитивного порядку денного, і де Вишеградські імпульси та досвід можуть найбільше вітатися: посилення Спільної політики безпеки та оборони, наприклад, або просування та підтримка процесу трансформації в Східноєвропейське сусідство – це поле, де Вишеград може продемонструвати свою проєвропейську репутацію. Це також сприяло б сприйняттю Вишеградської групи як доданої вартості для ЄС серед інших держав-членів. Зрозуміло: майбутні виклики для Європейського Союзу величезні та різноманітні. Для цього ЄС потрібен не один двигун.

Ще однією важливою ініціативою є Ініціатива трьох морів (ІТМ), що охоплює 12 країн ЦСЄ, які прагнуть зміцнити економічні, інфраструктурні та

енергетичні зв'язки [26]. У листопаді 2014 року було опубліковано звіт «Завершення Європи: від коридору Північ-Південь до Союзу енергетики, транспорту та телекомунікацій».

Звіт починається з кількох слів, які, незважаючи на складність для Європи, слід сприймати не лише як виклик, але й як можливість: «Європа перебуває на переломній точці своєї історії. Бачення цілісної, вільної та мирної Європи зазнає тиску зсередини та за межами її кордонів. Водночас ЄС стикається з численними зовнішніми загрозами, включаючи росію, що відроджується» [9]. Звіт було офіційно представлено на зустрічі високого рівня в Брюсселі 24 березня 2015 року.

Бачення «цілісної та вільної Європи» спочатку було представлено президентом Джорджем Бушем-старшим у своїй промові, виголошеній у Майнці, Німеччина, 31 травня 1989 року, направлений громадянам і політичним лідерам. Президент сказав: «І 40 років світ чекав закінчення холодної війни. І десятиліття за десятиліттям, час за часом квітучий людський дух в'янув від холоду конфліктів і гноблення; і знову світ чекав. Однак пристрасть до свободи не можна заперечувати назавжди. Світ чекав досить довго. Час підходить. Нехай Європа буде цілісною і вільною» [11]. Цілі цього бачення влучно сформулював Роберт Е. Хантер: «Коли президент Джордж Буш-старший представив своє бачення «Європи цілісної, вільної та мирної», а президент Білл Клінтон створив архітектуру для реалізації цього бачення, дві головні цілі були: назавжди вивести Центральну Європу з геополітичної шахової дошки та продуктивно залучити росію у зовнішній світ» [13]. Бачення Ініціатива трьох морів почало набувати чіткої форми в 2015 році під впливом певних подій: лютий 19 серпня 2015 року відбулася інавгурація Колінди Грабар-Кітарович, висунутої Хорватським демократичним союзом, на посаду президента Хорватії, а 6 серпня 2015 року Анджей Дуда з партії «Право і справедливість» склав присягу як президент Польщі. Потім, напередодні 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, 29 вересня 2015 року відбулася перша зустріч президентів (Болгарії, Хорватії, Польщі та Румунії), міністрів

закордонних справ (Естонії, Латвії, Литви, Угорщини та Словаччини), а також офіційні особи нижчого рангу (з Австрії, Чехії та Словенії) з дванадцяти держав-членів ЄС, розташованих між трьома морями: Адріатичне, Балтійське та Чорне. На зустрічі було оголошено про створення Ініціативи трьох морів, а наступну зустріч було скликано в Дубровнику.

«Ініціатива трьох морів» має важливе стратегічне значення, оскільки сприяє створенню нових транспортних і енергетичних коридорів між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями. Це не лише розвиває економічні можливості регіону, але й підвищує енергетичну незалежність від російських енергоносіїв. Наприклад, реалізація проєктів з будівництва газопроводів та СПГ-терміналів (таких як польський термінал у Свіноуйсьце) підвищує стійкість країн ЦСЄ до потенційних енергетичних криз [56].

Балтійська ініціатива, що об'єднує Естонію, Латвію та Литву, є прикладом ефективної співпраці в сфері безпеки. Після анексії Криму країни Балтії посилили координацію у військовій сфері, зокрема через обмін розвідувальними даними та проведення спільних навчань з НАТО. Такі заходи підвищують готовність до можливих агресивних дій з боку Росії та зміцнюють внутрішню обороноздатність.

Балтійські країни активно співпрацюють для посилення своїх збройних сил, модернізації техніки та підвищення рівня готовності до оборони. Вони проводять спільні військові навчання, щоб забезпечити злагодженість дій між національними арміями та підготуватися до можливих сценаріїв військових конфліктів [55].

Одним з ключових аспектів Балтійської ініціативи є створення спільної мережі для обміну розвідувальними даними. Це дозволяє країнам швидко реагувати на потенційні загрози та обмінюватися важливою інформацією про можливу активність Росії або інші безпекові виклики.

Після посилення агресивної політики Росії країни Балтії звернулися до НАТО з проханням про збільшення військової присутності на своїх територіях. У відповідь НАТО розгорнуло багатонаціональні батальйони у

Латвії, Литві та Естонії, що стало важливим сигналом підтримки та єдності альянсу. Ці батальйони, укомплектовані військовими з інших країн-членів НАТО, служать стримуючим фактором і забезпечують додатковий рівень захисту.

Крім того, Балтійські країни проводять регулярні спільні навчання, такі як «Baltic Protector», «Baltops» та інші, які спрямовані на покращення взаємодії між їхніми збройними силами та союзниками з НАТО [46]. Ці навчання дозволяють відпрацьовувати сценарії оборони та забезпечують високий рівень підготовки до можливих кризових ситуацій.

Однією зі складових Балтійської ініціативи є забезпечення енергетичної безпеки. Країни активно працюють над зменшенням залежності від російських енергоресурсів, розвиваючи інфраструктуру для постачання зрідженого природного газу (СПГ). Наприклад, СПГ-термінал у Клайпеді (Литва) відіграє ключову роль у забезпеченні енергетичної незалежності регіону, дозволяючи країнам імпортувати газ із різних джерел і зменшувати вплив Росії на енергетичний ринок [11].

Крім військової та енергетичної безпеки, Балтійська ініціатива включає заходи з протидії дезінформації та інформаційним атакам. Країни Балтії активно розробляють стратегії для боротьби з фейковими новинами, які часто використовуються Росією для підриву довіри до урядів та демократичних інститутів. Інформаційні кампанії, освітні програми та медіаграмотність є важливими елементами забезпечення інформаційної стійкості.

Підтримка України у її прагненні приєднатися до євроатлантичних структур також є важливим елементом стратегічної солідарності. Польща, Литва та інші країни ЦСЄ виступають активними прихильниками політики відкритих дверей НАТО та надання Україні підтримки в процесі її інтеграції до альянсу. Ця співпраця зміцнює безпекове середовище в регіоні та підвищує загальну стійкість до зовнішніх загроз.

У межах Європейського Союзу країни ЦСЄ співпрацюють для посилення санкцій проти Росії та координації зусиль щодо допомоги Україні.

Ці дії включають політичну підтримку, економічні санкції та надання гуманітарної допомоги. Країни ЦСЄ також активно лобіюють спільні програми щодо розвитку інфраструктури та енергетики, які фінансуються ЄС, що дозволяє зміцнювати їх незалежність та безпеку.

Держави Центрально-Східної Європи розглядають можливість розширення регіональних оборонних програм, щоб забезпечити стійкість перед новими викликами. Спільні оборонні ініціативи, такі як створення спільних бойових груп у межах Вишеградської групи, спрямовані на підвищення боєздатності та швидкості реагування в умовах кризи [11]. Такі програми забезпечують не лише зміцнення оборонних можливостей, але й підвищують рівень взаємодії та готовності країн регіону до спільного протистояння загрозам. Однією з головних можливостей для посилення обороноздатності є регулярні спільні військові навчання. Країни ЦСЄ, такі як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина та країни Балтії, активно беруть участь у маневрах, які включають сценарії оборони від потенційної агресії з боку Росії та інші кризові ситуації. Навчання «Defender Europe», «Anaconda», «Saber Strike» та інші не лише зміцнюють співпрацю між арміями регіону, але й підвищують готовність до координації дій з силами НАТО [52]. Країни можуть розширювати такі програми, залучаючи більше учасників і розробляючи нові сценарії, що враховують сучасні методи ведення війни, зокрема гібридні та асиметричні загрози. Наприклад, впровадження тактик захисту критичної інфраструктури та підготовка до можливих кібератак.

Розширення регіональних оборонних програм може включати активну співпрацю у військово-промисловій сфері. Країни ЦСЄ можуть об'єднувати ресурси для розробки та виробництва сучасної військової техніки та озброєння. Це сприятиме не лише зниженню залежності від зовнішніх постачальників, але й зміцненню регіонального оборонного потенціалу. Спільні інвестиції у виробництво дронів, систем протиповітряної оборони та сучасних бронетанкових засобів дозволять регіону бути більш автономним у забезпеченні власної безпеки.

Підвищена увага також приділяється кібербезпеці та захисту критичної інфраструктури. Країни регіону розробляють програми з кіберзахисту та співпрацюють у межах кіберцентрів НАТО, таких як Центр кіберзахисту у Таллінні. Це дозволяє протистояти сучасним гібридним загрозам, що включають не лише фізичні, але й інформаційні атаки [28].

Розвиток стратегічної солідарності серед країн Центрально-Східної Європи є ключовим фактором для забезпечення стабільності та безпеки у регіоні. Спільні регіональні ініціативи, участь у євроатлантичних структурах та розвиток оборонних програм зміцнюють позиції країн ЦСЄ та дозволяють ефективніше протистояти сучасним викликам. Співпраця між державами, підтримка України та посилення зв'язків з ЄС і НАТО сприяють формуванню єдиного безпекового середовища, що гарантує стійкість і стабільність у регіоні.

Отже, події, що розпочалися з анексії Криму у 2014 році та продовжилися збройним конфліктом на сході України, а згодом війною росії проти України продемонстрували, що загрози, які колись здавалися теоретичними, стали реальністю для європейського континенту. Цей конфлікт змусив країни регіону визнати важливість консолідації зусиль та стратегічної солідарності для забезпечення власної безпеки та суверенітету.

Російсько-українська війна стала каталізатором для перегляду політики безпеки і оборонних стратегій у країнах ЦСЄ. Польща стала важливим партнером для України, забезпечуючи її військовою та гуманітарною допомогою, а також виступаючи головним транзитним коридором для підтримки від західних країн. Чехія та Словаччина також активно долучилися до надання Україні підтримки, включаючи постачання озброєнь та технічного обладнання.

Стратегічна солідарність країн ЦСЄ включає не лише військовий вимір, але й політичну та економічну співпрацю. Важливу роль у цьому відіграють такі ініціативи, як Вишеградська група та Ініціатива трьох морів. Вишеградська група стала важливою платформою для координації політичних

зусиль, узгодження позицій з питань безпеки та обміну досвідом у сфері оборони. Ініціатива трьох морів, зосереджена на розвитку інфраструктурних та енергетичних проектів, сприяє зменшенню залежності країн ЦСЄ від російських енергоносіїв та підвищенню економічної стійкості регіону.

Крім того, війна в Україні підштовхнула країни ЦСЄ до розвитку спільних оборонних програм і активізації співпраці з НАТО. Регулярні військові навчання, такі як «Defender Europe» і «Saber Strike», дозволяють країнам вдосконалювати злагодженість дій, що є необхідним для ефективної відповіді на потенційні загрози. Особлива увага приділяється розвитку кібербезпеки, оскільки сучасні гібридні загрози включають не лише фізичні, але й інформаційні атаки. Центр передового досвіду з кіберзахисту НАТО у Таллінні відіграє ключову роль у зміцненні кіберстійкості країн регіону.

Важливою складовою стратегічної солідарності є також співпраця у сфері інформаційної безпеки. Країни ЦСЄ працюють над спільними програмами протидії дезінформації, яка є інструментом гібридної війни та використовується для підризу довіри до державних інституцій та демократичних процесів. Програми з медіаграмотності, підвищення обізнаності населення та захисту національних інформаційних систем є важливими елементами забезпечення інформаційної безпеки та стійкості регіону.

Завдяки активному розвитку регіональних ініціатив, участі у євроатлантичних структурах і посиленню співпраці на всіх рівнях країни ЦСЄ змогли створити міцну систему стримування та відповіді на сучасні виклики.

ВИСНОВКИ

Дослідження теми стратегічної солідарності держав Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни дозволило глибше зрозуміти еволюцію цієї солідарності в умовах глобальних геополітичних змін та інтеграційних процесів, що відбувалися в європейському контексті. Виявлено ключові чинники, що визначали розвиток стратегічної взаємодії країн цього регіону, а також досліджено, як зовнішні виклики, зокрема агресія росії, вплинули на їхню солідарність і взаємодію.

У ході дослідження було проведено детальний аналіз стану наукової розробки проблематики стратегічної солідарності в регіоні ЦСЄ. Проаналізовано як міжнародні, так і національні наукові джерела, що дозволило комплексно розглянути теоретичні аспекти проблеми.

Проаналізовано історичні передумови, що сприяли формуванню стратегічної солідарності після завершення холодної війни. Основними чинниками стали: розпад соціалістичного блоку та дезінтеграція Радянського Союзу; євроатлантична інтеграція як стратегічна мета більшості країн ЦСЄ; необхідність гарантування безпеки на тлі регіональної нестабільності та загроз з боку росії та спільні цінності демократії, ринкової економіки та прав людини, які визначили нові пріоритети зовнішньої політики держав регіону. Солідарність між державами була обумовлена спільними інтересами в забезпеченні безпеки, розвитку демократичних інститутів та підтримці економічної стабільності. Однак це співробітництво постійно стикається з новими викликами, зокрема на тлі економічних криз та зовнішніх загроз, таких як загроза з боку росії.

У ході роботи визначено, що стратегічна солідарність базується на наступних принципах: дотримання міжнародного права та суверенітету; взаємна підтримка у сфері безпеки; прагнення до політичної та економічної інтеграції в євроатлантичні структури; основними механізмами стратегічної солідарності стали регіональні об'єднання (Вишеградська четвірка, Ініціатива

трьох морів, Східне партнерство), двосторонні угоди та співпраця з НАТО й ЄС.

Зовнішні загрози, в першу чергу агресія росії щодо України, стали серйозним викликом для держав Центрально-Східної Європи. Війна росії проти України, що розпочалася в 2014 році і досягла свого кульмінаційного моменту у 2022 році, стала безпосереднім каталізатором для зміцнення стратегічної солідарності серед держав Центрально-Східної Європи. Протидія агресії, підтримка України в боротьбі за свою територіальну цілісність і недопущення подальшої ескалації російської загрози стали важливими аспектами, які об'єднали держави регіону. Тема захисту прав людини, економічного тиску на росію та санкційна політика також сприяли зміцненню внутрішньої солідарності серед країн Центрально-Східної Європи. Ці події змусили країни регіону мобілізуватися та зміцнити свою солідарність. Результатом стало збільшення підтримки колективних безпекових структур, таких як НАТО, і більш активна співпраця в межах Європейського Союзу. Зокрема, під час російсько-української війни країни Вишеградської групи, Балтії та інші держави регіону активно підтримують Україну, як у військовому, так і в гуманітарному аспектах. Це демонструє важливість стратегічної солідарності для забезпечення стабільності та безпеки в регіоні.

Європейська інтеграція і участь у НАТО стали основою для розвитку стратегічної солідарності серед держав Центрально-Східної Європи. Важливість цього процесу полягає в тому, що об'єднання в рамках цих структур дозволяє не лише забезпечити безпеку, а й підвищити політичну стабільність. Водночас процеси інтеграції та адаптації до західних стандартів продовжують створювати певні труднощі для деяких країн, що відображає нерівномірний розвиток регіональних альянсів і різні підходи до європейської політики.

Важливим аспектом стратегічної солідарності є тісна взаємозалежність безпеки та економічної стабільності. Спільне реагування на глобальні економічні кризи, зменшення енергетичної залежності від росії, боротьба з

корупцією та підвищення ефективності економічних реформ є пріоритетними для держав регіону. У цьому контексті особливо важливим є розвиток енергетичної інфраструктури, зокрема диверсифікація джерел постачання енергоносіїв і участь у європейських ініціативах у сфері енергетичної безпеки.

Визначено, що стратегічна солідарність має значний потенціал для подальшого розвитку. Перспективними напрямками є: розширення співпраці в сфері оборони та безпеки; розбудова інфраструктурних проектів у межах Ініціативи трьох морів; посилення спільних зусиль у сфері енергетичної незалежності; розвиток цифрової інтеграції та кібербезпеки.

Таким чином, стратегічна солідарність держав Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни продовжує бути важливим елементом міжнародних відносин у цьому регіоні. Зміни в геополітичній ситуації, такі як російсько-українська війна, показали необхідність зміцнення цієї солідарності для забезпечення стабільності та безпеки в Європі. Прогнозується, що в майбутньому солідарність між цими державами буде продовжувати зміцнюватися, підвищуючи регіональну безпеку та вплив на глобальні політичні процеси.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран З., Полещук Т. Країни Центральної та Східної Європи в міжвоєнний період. Львів, 1999. 80 с.
2. Бжезінські З. Велика шахівниця. Львів - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
3. Бугайський Я. Східна Європа: геополітика та націоналізм. 2010. 400 с.
4. Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ, 2004. 463 с.
5. Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи. Київ, 2014. 115 с.
6. Зашкільняк Л. Історія Центрально-Східної Європи. Львів, 2001. 658 с.
7. Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. Запоріжжя, 2003. 205 с.
8. Лукас Е. Нова холодна війна: Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу. Київ, 488 с.
9. Маслійчук В. Концепція «Східно-Центральної Європи». Львів: Просвіта, 2003. 37 с.
10. Портнов А. Польща та Україна: переплетена історія, асиметрична пам'ять. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2023. 128 с.
11. Сайт Європейського Союзу. URL: https://european-union.europa.eu/contact-eu_uk (дата звернення: 20.10.2024).
12. Ярошевич М. Європейський суверенітет, європейська стратегічна автономія чи європейський status quo - що є виграшним для України? Київ, 2021. 16 с.
13. Ashton B. Carter, James Perry William, John D. Steinbruner. A new concept of cooperative security. Brookings Occasional Papers. Washington, 1992. 67 p.

14. Bartniczak B., Raszkowski, A. Sustainable development in the Russian Federation–indicator-based approach. Krakow, 2017. 142 p.
15. Barrientos S., Gereffi G., Rossi A. Economic and social upgrading in global production networks: A new paradigm for a changing world. 2011. 340 p.
16. Bassler Ch., Kjellström Elgin K., Hacker T. Deterrence and Defense in the Baltic Region. New Realities: Washington, 2022. 106 p.
17. Batt J. Introduction: Defining Central and Eastern Europe. Havel, 1993. 310 p.
18. Brodie B. Strategy as a Science «World Politics». 1949. 488 p.
19. Buzan B., Waver O., Wilde J. Security. A New Framework for Analysis. London 1998. 78 p.
20. Chodakiewicz M. J. Intermarium: The land between the Black and Baltic Seas. New Brunswick: Transaction Publishers, 2013. 67 p.
21. Diez T., Bode I., Fernandes da Costa A. Key Concepts in International Relations. London, 2011. 308 p.
22. Dietz T., Rachael L. Climate Change and Society. 2017. 158 p.
23. Dyner A.M., Lorenz W., Legucka A. The Impact of the War in Ukraine on the Political Stability of Russia. Polish Institute of International Affairs URL: <https://www.pism.pl/publications/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-political-stability-of-russia> (date of access: 17.09.2024)
24. Economic consequences of the Russia-Ukraine conflict. Stagflation ahead, 2022. URL: <https://www.coface.com/News-Publications/News/Economic-consequences-of-the-Russia-Ukraine-conflict-Stagflation-ahead> (date of access: 28.07.2024)
25. Economic repercussions of Russia's war on Ukraine. Economic Governance Support Unit. URL: <https://www.europarl.europa.eu/Reg> (date of access: 17.09.2024)
26. EU Enlargement Policy: Ukraine, European Council. Council of the European Union URL: <https://>

www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/ukraine/ (date of access: 10.09.2024)

27. European Commission. The Sustainable Development Goals. URL: https://ec.europa.eu/europeaid/policies/sustainable-development-goals_en (date of access: 28.07.2024)

28. EU Migration and Asylum Policy. Refugee inflow from Ukraine. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/> (date of access: 17.09.2024)

29. Faiola A., Bennett D. In the Ukraine war, a battle for the nation's mineral and energy wealth. London, 2022. 57 p.

30. Hansen L. Security as Practice. Discourse Analysis and the Bosnian War. London: Routledge, 2003. 267 p.

31. Harmash O. Ukraine's economy stabilizes after shock of war. Reuters, 2023 URL: <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraines-economy-stabilizes-after-shock-war-2023-02-27/> (date of access: 10.09.2024)

32. International Monetary Fund. *World Economic Outlook (WEO) Database*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending> (date of access: 07.08.2024)

33. Jancarikova T. Slovakia's future is with core EU, not with Eurosceptic eastern nations. New York, 2015. 214 p.

34. Kuzio T. Russian national is mand the Russian-Ukrainian war. London, 2022. 45 p.

35. Landay J. Ukrainians celebrate soldiers retaking Kherson. 2022. 34 p.

36. Lang I. Sustainable Development - A New Challenge for the Countries in Central and Eastern Europe. 2003. 178 p.

37. Lewicki G. The Three Seas Initiative will strengthen Europe. 2017. 217 p.

38. Lorenzoni G., Werning I. A minimalist model for the ruble during the Russian invasion of Ukraine. 2022. 78 p.

39. Lowndes V., Marsh D., Stoker G. Theory and Methods in Political Science. London 2018. 79 p.

40. Mature leader of the CEE region. *EY's Attractiveness Survey Poland 2017*. URL:

[https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Attractiveness_Survey_Poland_2017/\\$FILE/EY-Attractiveness-Survey-Poland-2017.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Attractiveness_Survey_Poland_2017/$FILE/EY-Attractiveness-Survey-Poland-2017.pdf) (date of access: 10.09.2024)

41. Menkiszak M., Domańska M., Żochowski P. Russia announces the annexation of four regions of Ukraine. Warsaw 2022. 56 p.

42. Monaghan S., Arnold E. Indispensable: NATO's Framework Nations Concept beyond Madrid. Washington: Center for International and Security Studies, 2022. 170 p.

43. Myroniuk A. Leaked document reveals alleged Kremlin plan to take over Belarus by 2030. The Kyiv Independent. 2023. URL: <https://kyivindependent.com/leaked-document-reveals-alleged-kremlin-plan-to-take-over-belarus-by-2030/> (date of access: 18.10.2024)

44. NATO Strategic Concept. *NATO's official Website*. 2019. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/> (date of access: 10.09.2024)

45. NATO Rome Declaration on Peace and Cooperation. 1991. URL: <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (date of access: 10.09.2024)

46. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Central and Eastern European Countries (CEECs). URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=303> (date of access: 17.09.2024)

47. Poiarkova T. «Others» in the Ukrainian society due to the modern Russian-Ukrainian war. European Journal of Sustainable Development, URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwitw_WL5dKJAxUm87sIHTHNEWIQQFnoECBsQAAQ&url=https%3A%2F%2Fecsdev.org%2Ffojs%2Findex.php%2Ffejsd%2Farticle%2Fdownload%2F1286%2F1267%2F2513&usg=AOvVaw3pSf9dOjpBqNHxckJE7wC&opi=89978449 (date of access: 17.09.2024)

48. Presidency of the Republic of Poland. Address by the President of the Republic of Poland Mr Andrzej Duda before the National Assembly. URL:

<http://www.president.pl/en/news/art,7,address-by-the-president-of-the-republic-of-poland-mr-andrzej-duda-before-the-national-assembly.html>. (date of access: 06.08.2024)

49. Ramanathan V., Han, H., Matlock, T. Education Children to Bend the Curve: For a Stable Climate, Sustainable Nature and Sustainable Humanity. Springer International Publishing: Cham, Germany, 2017. 16 p.

50. Russia's war against Ukraine: A trio of virtual special issues. Europe-Asia Studies, 2022. 35 p.

51. Snyder T. Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin. New York: Basic Books, 2010. 524 p.

52. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation. *NATO's official Website*. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm (date of access: 10.09.2024)

53. Sunken Russian warship Moskva: What do we know? BBC News. 18 April 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61103927> (date of access: 10.09.2024)

54. Teresia A. Russia's Putin will not attend G20 summit in Bali in person. Reuters. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/russias-putin-will-not-attend-g20-summit-bali-indo-nesian-official-2022-11-10/> (date of access: 10.09.2024)

55. The Military Balance 2023. International Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.iiiss.org/publications/the-military-balance> (date of access: 10.09.2024)

56. The View at 25. Center for European Policy Analysis. (2016). URL: <http://cepa.org/The-View-at-25>. (Last accessed: 03.04.2024).

57. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. EU's official Website. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties> (date of access: 10.09.2024)

58. Toshkov D. Research Design in Political Science. London, 2016. 78 p.

59. Ukraine emergency. UNHCR. 2022. URL: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency.html> (date of access: 10.09.2024)
60. United Nations Development Programme. *Human Development Index (HDI)*. URL: <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI> (date of access: 17.09.2024)
61. United Nations Statistics Division. *Global SDG Indicators Database*. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/database/> (date of access: 10.09.2024)
62. United Nations. *Sustainable Development Goals*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (date of access: 10.09.2024)
63. United Nations. *The Sustainable Development Goals Report 2018*. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2018/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2018-EN.pdf> (date of access: 10.09.2024)
64. United Nations Development Programme (UNDP). *Global Trends, Challenges and Opportunities in the Implementation of the Sustainable Development Goals*. URL: http://www.undp.org/content/dam/undp/library/SDGs/English/Global%20Trends_UNDP%20and%20UNRISD_FINAL.pdf (date of access: 17.09.2024)
65. Urbanskaya T., Honcharov K. Intermarium alliance: Will the idea become reality? Unian URL: <https://www.unian.info/politics/1110820-intermarium-alliance-will-the-idea-become-reality.html>. (date of access: 17.09.2024)
66. Waver O. *Securitization and Desecuritization*. London: Centre for Peace and Conflict Research, 1993. 57 p.
67. Waltz K.N. *Man, the State and War. A Theoretical Analysis*, Columbia University. New York, 1959.
68. Wise J. *Ukraine conflict: Global research community reviews links with Russia*. London, 2022. 56 p.
69. Witze A. *Russia's invasion of Ukraine is redrawing the geopolitics of space*. Nature, 2022. 356 p.
70. World Health Organization (WHO). *World Health Organization Regional Office for Europe*. 2013. URL: <http://www.euro.who.int/en/data-and->

evidence/databases/european-health-for-all-database-hfa-db (date of access:
28.07.2024)

ДОДАТОК 1

International Monetary Fund

[<https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/UKR/EEQ/EUQ>]

Figure 1: GDP per capita in CEE [in USD]

